E

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 13 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2003

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

211

1873-1950

Κ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ

Ο Ελληνας Αϊνστάιν

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Ο μεγάλος Ελληνας μαθηματικός Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή

Ο μαθηματικός που ενέπνευσε τον Αϊνστάιν

ΜΙΑ ΘΕΣΗ ΕΛΛΗΝΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ σε επαρχιακό σχολείο –και τίποτε άλλο– προσέφεραν οι Ελληνες αρμόδιοι το Σεπτέμβριο του 1908 στον Ελληνα Αϊνστάιν, τον περίφημο μαθηματικό Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή, όταν ζήτησε να διδάξει στο Πανεπιστήμιο ή σε κάποια Στρατιωτική Σχολή. Κι αυτός έφυγε για να διοριστεί αμέσως τακτικός καθηγητής στο Πολυτεχνείο του Ανόβερου.

Γεννημένος στο Βερολίνο (13-9-1873) ο Καραθεοδωρή, αφού σπούδασε και άρχισε να εργάζεται ως πολιτικός μηχανικός, στα 27 του αποφάσισε –και δεν μπόρεσε κανένας να τον εμποδίσει σ' αυτό– να σπουδάσει μαθηματικά. Από τότε η πορεία του είχε μια θεαματική άνοδο. Συναναστράφηκε τους μεγαλύτερους μαθηματικούς της εποχής του, έγινε υφηγητής στο Πανεπιστήμιο Γκέτινγκεν της Γερμανίας, ενώ ακόμη σπούδαζε, και το 1917 ο Φέλιξ Κλάιν, ο και αποκαλούμενος Δίας των Μαθηματικών, τον υπέδειξε ως διάδοχό του στην έδρα της μαθηματικής επιστήμης του ίδιου Πανεπιστημίου. Εγινε μέλος της Πρωσικής Ακαδημίας και δίδαξε σε πολλά Πανεπιστήμια, ακόμη και στο περίφημο Χάρβαρντ.

Το μυαλό του ήταν συνεχώς στην Ελλάδα, γι' αυτό και όταν το 1919 ο Ελευθέριος Βενιζέλος του ζήτησε να οργανώσει το Πανεπιστήμιο της Σμύρνης, εγκατέλειψε τη λαμπρή διεθνή καριέρα του και αφοσιώθηκε σ' αυτό το σκοπό, έχοντας και τη θέση του τακτικού καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Η Καταστροφή του '22 όμως δεν επέτρεψε τη λειτουργία του δεύτερου ελληνικού Πανεπιστημίου.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

Το χρονικό

Υπεύθυνος έκδοσης ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

Σύνταξη ύλης ΝΑΣΟΣ ΓΚΟΛΕΜΗΣ
Σύμβουλος έκδοσης ΣΤΕΡΙΟΣ ΦΑΣΟΥΛΑΚΗΣ
Συντονισμός - επιμέλεια ΝΙΚΟΣ ΒΑΡΔΙΑΜΠΑΣΗΣ
Μόνιμοι συνεργάτες ΦΑΙΔΩΝ ΜΑΛΙΓΚΟΥΔΗΣ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΔΑΣΗΣ - ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ
Ηλεκτρονική διεύθυνση istorika@enet.gr

Σ' αυτό το τεύχος συνεργάστηκαν
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΣΠΑΝΔΑΓΟΣ
ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΤΡΑΥΛΟΥ
ΧΡΙΣΤΙΝΑ Π. ΦΙΛΗ

Δημιουργικό
ΝΙΚΟΣ ΚΕΧΑΓΙΑΣ
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΤΖΑΝΕΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΣΟΦΙΑ ΔΡΑΚΑΚΗ
Παραγωγή
ΦΩΤΟΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.
Εκτύπωση-Βιβλιοδεσία
Χ.Κ ΤΕΓΟΠΟΥΛΟΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ Α.Ε.

«Το όνομα του Ρόδου»

Όταν, ύστερα από τη μακρά περιπλάνηση στις πολυδαίδαλες σημειωτικές ατραπούς του γνωστού έργου του U. Eco, έφτασε ένας αναγνώστης στην τελευταία εικόνα και αντίκρισε τα αποκαΐδια του μεσαιωνικού αβαείου, οδηγήθηκε σε μια δική του ερμηνεία. Το απανθρακωμένο «μοναστήρι των εγκλημάτων» συμβολίζει, γράφει, όχι μόνο το αμετάκλητο τέλος του Μεσαίωνα, αλλά δηλώνει κυρίως πως η χριστιανική θεώρηση, που εκφράζεται από την εποχή αυτή, έχει χάσει το κύρος της αληθείας της: *«Η χριστιανοσύνη και ο πολιτισμός της Εσπερίας δεν υπάρχουν παρά μόνον στο όνομα ενός άλλοτε ανθισμένου ρόδου, που, από καιρό πια, έχει μαραθεί»* [H. R. Schlette, «Nur noch nackte Namen...», εν: *Orientierung* 48 (1984), σ. 133-138].
Το ρόδο, από το οποίο δεν έχει απομείνει παρά το όνομα –ο συμβολισμός για τη βραχύτητα του ανθρώπινου βίου αλλά και για το πεπερασμένο του κάθε ανθρώπινου έργου, κοντολογίς: η *ματαιότητα* (vanitas)– αποτελεί το προσφιλές λογοτεχνικό μοτίβο του Μεσαίωνα, το οποίο επαναφέρει ο U. Eco στο σημειωτικό κώδικα του μυθιστορήματός του.

Η *ματαιότητα* (vanitas) αποτελεί ωστόσο ένα διαχρονικό μοτίβο και στην εικαστική τέχνη. Η απεικόνιση μιας νεκράς φύσης από αντικείμενα (όπως, για παράδειγμα, ενός ανθρώπινου κρανίου, ενός καθρέφτη, ενός σπασμένου αγγείου κ.ά.), που συμβολίζουν τη συντομία του ανθρώπινου βίου, καθώς και τον πρόσκαιρο χαρακτήρα των επίγειων απολαύσεων και επιτευγμάτων, είναι ένα μοτίβο που απαντά συχνά στην ολλανδική σχολή των 16ου και 17ου αι. Μοτίβο, το οποίο ωστόσο δεν λείπει ούτε από έργα εκπροσώπων τού μεταϊμπρεσιονισμού στις αρχές του 20ού αιώνα, όπως ο Paul Cézanne και ο Vincent van Gogh.
Η *ματαιότητα* των ανθρώπινων έργων ως μια ιστορική εκδοχή είναι εκείνη που κυριαρχεί στο ποίημα *«Ο μπρούντζινος ιππέας»* που θα συνθέσει ο Alexander Pushkin to 1833, όταν στο ρωσικό θρόνο (οκτώ χρόνια μετά την κατάπνιξη του ρομαντικού φιλελεύθερου κινήματος των Δεκεμβριστών και τρία χρόνια μετά την κατάλυση της ανεξαρτησίας της Πολωνίας) βρίσκεται ο «χωροφύλακας της Ευρώπης», ο τσάρος Νικόλαος Α΄. Μια σύνθεση εμπνευσμένη από το βίο και την πολιτεία του Μεγάλου Πέτρου της Ρωσίας, το μεταρρυθμιστικό έργο του οποίου (που είχε κύριο στόχο το άνοιγμα των πυλών της αχανούς αυτής αυτοκρατορίας προς τη Δύση) θα αχρηστευθεί, μόνον λίγες δεκαετίες μετά το θάνατό του, από τις συνθήκες ασιατικής δεσποτείας που επικρατούν στο ρωσικό imperium...

Μια ανάλογη μοίρα περίμενε και το έργο ζωής του προσώπου, στο οποίο είναι αφιερωμένο το σημερινό τεύχος των «Ιστορικών». Η μεταφύτευση της alma mater από τη γερμανική Εσπερία, στο πνεύμα της οποίας είχε γαλουχηθεί πνευματικά ο Κ. Καραθεοδωρή, στο κλίμα της γενέτειράς του, στην καθ' ημάς Ανατολή, θα αποδειχθεί –από την τραγική πραγματικότητα της εποχής του, αλλά και από το πνεύμα των καιρών που θα επικρατήσει αργότερα στην πατρίδα του– μια διπλά καταδικασμένη προσπάθεια.
Το ιδρυτικό διάταγμα του Πανεπιστημίου της Σμύρνης, που θα εκδοθεί από την Υπατη Αρμοστεία της Ελλάδος, με το οποίο θα οριστεί, την 1η Δεκεμβρίου 1920, ο Κωνσταντίνος Σ. Καραθεοδωρή ως επίσημος οργανωτής, θα αποδειχθεί, από τα τραγικά γεγονότα του Σεπτεμβρίου 1922, ένα χαρτί χωρίς αντίκρισμα. Εξι δεκαετίες αργότερα θα θέσει η ίδια η ελληνική πολιτεία οριστικά την ταφόπλακα στην ειδυλλιακή ακαδημαϊκή ατμόσφαιρα που είχε οραματιστεί ο ιδιοφυής δάσκαλος του Αϊνστάιν με το νόμο για τα Πανεπιστήμια που είχε ο ίδιος καταρτίσει.
Το ρόδο (το Πανεπιστήμιο, όπως το οραματίστηκε ο Καραθεοδωρή) δεν είναι κι εκείνο παρά (για να θυμίσουμε τα λόγια του ποιητή από τη μεσαιωνική Εσπερία) ένα από τα *«γυμνά ονόματα που μας έχουν απομείνει» (nomina nuda tenemus)* σήμερα...

Φαίδων Μαλιγκούδης

αντί προλόγου

την κοσμοπολίτικη Σμύρνη η οικονομική ανάπτυξη και ο εκδυτικισμός επέφεραν σημαντική πνευματική ανάπτυξη.
Οι 155.000 Ελληνες της Σμύρνης –λίγο πριν από την καταστροφή– είχαν στη διάθεσή τους περίπου 94 ελληνικά σχολεία, όπου φοιτούσαν 14.000 μαθητές συνολικά (*βλ. «Ε»-Ιστορικά,* τ. 148, σ. 21).
Στο εκπαιδευτικό σύστημα των Ελλήνων της Σμύρνης υπήρχε μια μακρά παράδοση.
Το 1708 ιδρύθηκε το Σχολείο, όπου δίδαξε ο Αδαμάντιος Ρύσιος, παππούς του Αδαμαντίου Κοραή.
Το 1733 ιδρύθηκε νέο σχολείο που μετονομάστηκε αργότερα «Ευαγγελική Σχολή».
Η Ευαγγελική αναπτύχθηκε αλματωδώς χάρη στην οικονομική ενίσχυση των ομογενών.
Συντηρούνταν από ενοίκια ακινήτων, τόκους, δωρεές και εράνους.
Επιπροσθέτως, αναγνωρίστηκε επίσημα από τις τουρκικές αρχές και αυτονομήθηκε τόσο από την Κοινότητα Σμύρνης όσο και από το Οικουμενικό Πατριαρχείο –με την έκδοση ειδικού σιγιλίου– επειδή τέθηκε (1747) υπό την προστασία της Μ. Βρετανίας, σύμφωνα με το καθεστώς των διομολογήσεων. Αυτό συνέβη χάρη στην αγγλική προστασία του Π. Σεβαστόπουλου, ενός από τους ιδρυτές της (βλ. *Σμύρνη, Η Μητρόπολη του μικρασιατικού ελληνισμού,* εκδ. Εφεσος, Αθήνα 2001 σ. 139-142).
Το 1809 ιδρύθηκε ως «αντίπους» της Ευαγγελικής από διανοούμενους, προσκείμενους στον Κοραή, όπως ήταν οι φωτισμένοι δάσκαλοι Κωνσταντίνος Κούμας, Διονύσιος Πύρρος ο «Θεσσαλός», Κωνσταντίνος, Στέφανος και Σοφοκλής Οικονόμου κ.ά., το Φιλολογικό Γυμνάσιο Σμύρνης.
Στο Φιλολογικό εφαρμόστηκαν οι παιδαγωγικές ιδέες των μεγάλων διαφωτιστών, π.χ. Καντ, Ρουσό κ.ά.
Τα διδασκόμενα μαθήματα, μεταξύ άλλων, ήσαν: γραμματική, ελληνική και λατινική. Ποίηση. Φιλοσοφία. Γεωγραφία. Μαθηματικά. Αστρονομία. Φυσική πειραματική και Χημεία (*βλ. «Ε»-Ιστορικά,* τ. 148, σ. 22-25).
Στη Σμύρνη ιδρύθηκε επίσης το 1830 το πρώτο σχολείο θηλέων. Ακολούθησαν το Παρθεναγωγείο της Αγίας Φωτεινής και αργότερα το Κεντρικό Παρθεναγωγείο.
Υπήρχαν τέλος μεγάλες βιβλιοθήκες.
Η Ευαγγελική Σχολή, λ.χ., είχε βιβλιοθήκη με 50.000 τόμους και 180 σπάνια χειρόγραφα, καθώς και αρχαιολογικό μουσείο με πολύτιμα αντικείμενα και 15.000 νομίσματα.
Αυτή την κατάσταση στην εκπαίδευση βρήκε ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή όταν, με εντολή της ελληνικής κυβέρνησης, πήγε στη Σμύρνη [που την είχαν καταλάβει (από τις 2/15 Μαΐου 1919 έως τις 27 Αυγούστου/9 Σεπτεμβρίου 1922) τα ελληνικά στρατεύματα] για να ιδρύσει και να οργανώσει εκεί Πανεπιστήμιο.
Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή (1873-1950) θεωρείται ένας από τους μεγαλύτερους μαθηματικούς του 20ού αι.
Το επιστημονικό του έργο απλώνεται σε πολλούς και διάφορους τομείς των καθαρών και εφαρμοσμένων μαθηματικών και της θεωρητικής φυσικής (θερμοδυναμική, οπτική). Αφησε πίσω του πολλές πρωτότυπες επιστημονικές εργασίες και βιβλία.
Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή βοήθησε τον Α. Αϊνστάιν να εκφράσει με τη γλώσσα των μαθηματικών διάφορες εργασίες του, πάνω στη Θεωρία της Σχετικότητας.
Υπήρξε τακτικό μέλος πολλών Ακαδημιών Επιστημών της Ευρώπης. Ηταν το πρώτο τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, που εξελέγη με ψηφοφορία (26 Νοεμβρίου 1926).
Ο σοφός μαθηματικός υπήρξε σύμβουλος σε εκπαιδευτικά θέματα του Ελευθερίου Βενιζέλου, του Γεωργίου Παπανδρέου (όταν αυτός ήταν υπουργός Παιδείας στην τελευταία κυβέρνηση του Βενιζέλου) και του Παναγή Τσαλδάρη.

Νίκος Βαρδιάμπασης

Της ΔΕΣΠΟΙΝΑΣ ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ

Οσο ζούσε ο πατέρας μου δεν είχα συνειδητοποιήσει ότι ήταν κάτι ξεχωριστό στο χώρο των μαθηματικών. Αυτό το αντιλήφθηκα πολύ αργότερα. Ισως γιατί ο ίδιος ήταν σεμνός, μετριόφρων και απλός μέχρι το τέλος της ζωής του.

Για τη ζωή και το έργο του **Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή** έχουν κατά καιρούς γραφτεί πολλά. Καταξιωμένοι σύγχρονοι μαθηματικοί αλλά και ιστορικοί των μαθηματικών έχουν αναφερθεί με ενθουσιασμό τόσο στο διδακτικό όσο και στο ερευνητικό του έργο.

Τα βιβλία του έχουν εκδοθεί επανειλημμένως από γνωστούς εκδοτικούς οίκους του εξωτερικού.

Πολλά γνωστά Πανεπιστήμια, πολλές διακεκριμένες Μαθηματικές Εταιρείες, αλλά και πολλοί κορυφαίοι επιστήμονες έχουν τιμήσει τη μνήμη του με κάθε είδους εκδηλώσεις.

Από το 1950 (έτος του θανάτου του) και εντεύθεν, έχω πάρει ένα πλήθος διαφόρων μηνυμάτων από επιστήμονες αλλά και απλούς ανθρώπους, που εκδηλώνουν θαυμασμό για το έργο του πατέρα μου.

Η ελληνική πολιτεία με τη σειρά της τον τίμησε το 1994, με την έκδοση και κυκλοφορία ειδικού γραμματόσημου, ενώ η τοπική αυτοδιοίκηση έχει δώσει το όνομά του σε αρκετούς δρόμους. Πολλά ελληνικά και ξένα πανεπιστήμια τιμούν ακόμη τον Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή.

Αισθάνομαι υπερήφανη για τον πατέρα μου, τόσο για το γεγονός του επιστημονικού του αναστήματος όσο και για το γεγονός ότι υπήρξε ένας τρυφερός και στοργικός πατέρας που ήξερε να συνδυάζει την παιδαγωγική αυστηρότητα με την

1. Το διεθνές συνέδριο των μαθηματικών της Ζυρίχης το 1917. Τέταρτος από αριστερά στην πρώτη σειρά ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή και έκτος ο Ντ. Χίλμπερτ

«Ο ΠΑΤΕΡΑΣ ΜΟΥ ΚΩΝΣΤ

πολλή αγάπη.

Θα αναφέρω μερικές σκόρπιες αναμνήσεις, που όμως αρκούν για να σκιαγραφήσουν τον άνθρωπο Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή.

Εζησα μικρή στο Γκέτινγκεν. Κάποια μέρα η μητέρα είπε σ' εμένα και τον αδελφό μου, τον Στέφανο, ότι θα πάμε ένα μακρινό ταξίδι σε μια ωραία πόλη που την έλεγαν Σμύρνη. Εγκατασταθήκαμε σε ένα ωραίο σπίτι στη συνοικία Μπουζά. Για να τελειοποιήσω τα ελληνικά μου ο πατέρας μ' έγραψε σ' ένα ελληνικό Δημοτικό Σχολείο της Σμύρνης. Θυμάμαι χαρακτηριστικά ότι ο δάσκαλος είπε στον πατέρα μου: «Δεν μπορώ να βάλω την κόρη ενός Καραθεοδωρή στην Α΄ τάξη. Θα τη βάλω στη Β΄».

ΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ»

Ετσι λοιπόν πήδηξα, ελέω Καραθεοδωρή, μια τάξη.

Θυμάμαι τις βόλτες που κάναμε η μητέρα μου, ο αδελφός μου κι εγώ στην ωραία προκυμαία της Σμύρνης. Εντύπωση μου έκανε ο σεβασμός και η αγάπη που έδειχνε ο κόσμος στη μητέρα και τον πατέρα μου. Μια μέρα ο πατέρας μάς είπε θορυβημένος ότι θα πηγαίναμε στη Σάμο για... εκδρομή και ότι θα μέναμε σ' ένα σπίτι που είχε νοικιάσει. Ετσι κι έγινε. Μετά τρεις ημέρες έπεσε στα χέρια των Τούρκων η Σμύρνη. Ο πατέρας μου έφυγε από τους τελευταίους...

Οταν έσμιξε η οικογένεια στην Αθήνα, το Σεπτέμβριο του 1922, εγκατασταθήκαμε σ' ένα ωραίο

2. Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή σε ηλικία 15 ετών.
3. Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή με την αδελφή του Ιουλία (φωτογραφία του 1883)

σπίτι στα Πατήσια. Ο πατέρας ήταν πολύ απασχολημένος στο διδακτικό του έργο στο Πανεπιστήμιο και το Πολυτεχνείο.

Θυμάμαι το πατρικό σπίτι της Ράουχ Στράσε 8 στο Μόναχο. Στο Μόναχο εγκατασταθήκαμε το 1924. Ηταν ένα ωραίο τριώροφο σπίτι με μεγάλα δωμάτια. Το γραφείο του πατέρα μου εγώ και ο αδελφός μου το ατενίζαμε με δέος.

Ισως ασυνείδητα σκεφτόμασταν ότι εκεί μέσα κάποιος δημιουργούσε. Κι αυτός ο κάποιος ήταν ο πατέρας μας.

Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή ήταν ένας ευσεβής χριστιανός. Κάθε Κυριακή πηγαίναμε στην εκκλησία, στον ελληνορθόδοξο ναό του Αγίου Γεωργίου του Μονάχου. Μετά τη θεία λειτουργία ένας αρχιμανδρίτης έκανε κατήχηση στα μικρά παιδιά, μεταξύ των οποίων σ' εμένα και στον αδελφό μου, Στέφανο.

Ο πατέρας μας ήταν Ελληνας. Αγαπούσε την πατρίδα. Και λέγοντας πατρίδα εννοώ τη Μεγάλη Ελλάδα όπως την είχε φανταστεί το γένος Καραθεοδωρή. Στο σπίτι μιλούσαμε μόνο ελληνικά. Ο πατέρας μας μιλούσε μ' ενθουσιασμό για την Αρχαία Ελλάδα. Αισθανόταν υπερήφανος που ήταν Ελληνας.

Πήγαμε στη Σάμο, τρεις ημέρες πριν από την καταστροφή της Σμύρνης. Ο πατέρας μου, όμως, έφυγε από τους τελευταίους...

Ο πατέρας μας ήταν αυστηρός ως προς τις εξόδους μας, δεν μας άφηνε ποτέ να κυκλοφορούμε, εγώ και ο αδελφός μου, μόνοι μας. Εκδήλωνε στοργή και αγάπη προς τη μητέρα μου, η οποία όμως

3

4

4. Η προκυμαία της Σμύρνης το 1920. Οι ιστορικές ανακατατάξεις έφεραν εδώ τον Καραθεοδωρή για την υλοποίηση του οράματος ενός ελληνικού Πανεπιστημίου· έφυγε από τους τελευταίους με την είσοδο των Τούρκων

δεν είχε ανάμιξη στην ανατροφή μας.

Δύο φορές το μήνα καλούσε Ελληνες φοιτητές τους οποίους συμβούλευε, ενώ παράλληλα συζητούσε τα πιθανά προβλήματά τους. Πολλοί συνάδελφοι του πατέρα μου, μεγάλοι μαθηματικοί, περνούσαν τακτικά από το σπίτι μας. Αναφέρω τους **Κλάιν**, **Ζόμενφιλντ**, **Σβαρτς**, **Τίτσε**, **Καρτάν** και **Κριτικό**. Ο πατέρας μου διατηρούσε ένα είδος βιβλίου επισκεπτών. Περνούσαν από το σπίτι ακόμη πολλοί Ελληνες πολιτικοί και διπλωμάτες. Οταν πήγαινα στη Γ΄ Δημοτικού, είχα ερωτευτεί το γιο του Καρτάν που ήταν δύο χρόνια μεγαλύτερός μου.

Ο Κ. Καραθεοδωρή δεν ήταν «purus mathematicus» (καθαρός μαθηματικός). Ηταν ένας μανιώδης συλλέκτης βιβλίων, του άρεσε η τέχνη και η μουσική. Μουσική γνώριζε όσο κανείς. Πηγαίναμε οικογενειακώς σε διάφορες εκθέσεις, σε συναυλίες και στην Οπερα. Από μικρά παρακολουθούσαμε διάφορες διαλέξεις. Ο πατέρας συνήθιζε, έπειτα από κάθε εκδήλωση που πηγαίναμε, να μας αναλύει τα δρώμενα και να μας κάνει σχετικές ερωτήσεις.

Παρακολουθούσε με μεγάλη φροντίδα τα της φοιτήσεώς μου στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο. Χαιρόταν όταν έπαιρνα καλούς βαθμούς. Τις επιδόσεις μου στο Γυμνάσιο τις επιβράβευε με αύξηση στο χαρτζιλίκι που μου έδινε. Κάποτε στο Γυμνάσιο μου δόθηκε ένα δύσκολο πρόβλημα. Πήγα στον πατέρα μου που το έλυσε σε 3-4 γραμμές, ενώ

Ο πατέρας μου διατηρούσε ένα είδος βιβλίου επισκεπτών. Περνούσαν από το σπίτι πολλοί Ελληνες πολιτικοί και διπλωμάτες

5. Το πατρικό σπίτι του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή στις Βρυξέλλες

οι συμμαθήτριές μου είχαν γράψει πολλές σελίδες. Την άλλη μέρα ο καθηγητής, όταν μοίραζε τα γραπτά, είπε: «Κάρα! Η λύση σου είναι... λάθος!». Πήγα βουρκωμένη στο σπίτι. Ο πατέρας γέλασε όταν του μετέφερα την παρατήρηση του καθηγητή μου, αλλά δεν έκανε σχόλια. Αισθάνθηκα όμως μεγάλη ικανοποίηση, όταν την επόμενη ημέρα ο μαθηματικός μου μού είπε: «Κάρα, συγγνώμη! Η λύση είναι σωστή».

Μια καλοκαιρινή ημέρα του 1932 καθόμασταν στη βεράντα του σπιτιού μας στο Μόναχο, όταν ήρθε μια τσαλακωμένη επιστολή από το υπουργείο Παιδείας της Ελλάδας. Η επιστολή αυτή, την οποία υπέγραφε ένας διοικητικός υπάλληλος, πληροφορούσε τον πατέρα μου ότι από 26-7-1932 παύεται από τη θέση του κυβερνητικού επιτρόπου των Πανεπιστημίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης. Θυμάμαι ότι ο διορισμός του στη θέση αυτή είχε την υπογραφή του **Ελευθερίου Βενιζέλου**. Η απόλυσή του από την κυβέρνηση του **Αλεξάνδρου Παπαναστασίου** είχε την υπογραφή ενός γραμματέως γ΄ τάξεως. Ο πατέρας στενοχωρήθηκε πολύ, γιατί αφιλοκερδώς βοηθούσε πάντα το ελληνικό κράτος.

Τρεις φορές του έγινε πρόταση από πρωτοκλασάτα Πανεπιστήμια των ΗΠΑ για να διδάξει σε αυτά. Θυμάμαι ότι πάντα έλεγε στη μητέρα: «Δεν θέλω να πάρουν τα παιδιά αμερικάνικη αγωγή».

Ο Κ. Καραθεοδωρή ήταν ένας μανιώδης συλλέκτης βιβλίων, του άρεσε η τέχνη και μουσική γνώριζε όσο κανείς

Οταν τελείωσα το Γυμνάσιο ανακοίνωσα στον πατέρα μου ότι επιθυμούσα να γίνω νομικός. Δεν έφερε καμιά αντίρρηση. Ετσι γράφτηκα στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου του Μονάχου, την οποία όμως δεν τελείωσα γιατί, ως φοιτήτρια, παντρεύτηκα τον πρώτο μου σύζυγο, τον πολιτικό μηχανικό, βιομήχανο και ιδιοκτήτη φυτειών στην Ταγκανίκα της Αφρικής **Θεόδωρο Σκούταρη**. Ο μεγάλος πόλεμος με βρήκε στην Αφρική. Το 1939 εγώ, ο σύζυγός μου και ο γιος μου Αλέξανδρος, ηλικίας τότε 6 μηνών, επισκεφθήκαμε τους γονείς μου στο Μόναχο, με σκοπό να μείνουμε αρκετούς μήνες. Ομως κάποια φίλη, παλιά συμμαθήτριά μου, η οποία εργαζόταν στο γραφείο ενός Γερμανού στρατηγού, με ειδοποίησε ότι επίκειται πόλεμος. Με προτροπή του πατέρα μου καταφύγαμε, το Σεπτέμβριο του 1939, στη Ζυρίχη κι από εκεί στην Αθήνα και κατόπιν στην Αφρική. Κατά τα δύσκολα χρόνια του πολέμου του έστελνα ευκαιριακά καφέ, τσάι, ζάχαρη κ.ά. προϊόντα δυσεύρετα στη Γερμανία. Ο ίδιος δεν ήθελε να εγκαταλείψει την ερευνητική δουλειά του στο Πανεπιστήμιο. Η μητέρα μου δεν δέχτηκε να τον αφήσει μόνο. Κατά το διάστημα 1940-1945 μάθαινα νέα για τους γονείς μου μέσω του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού.

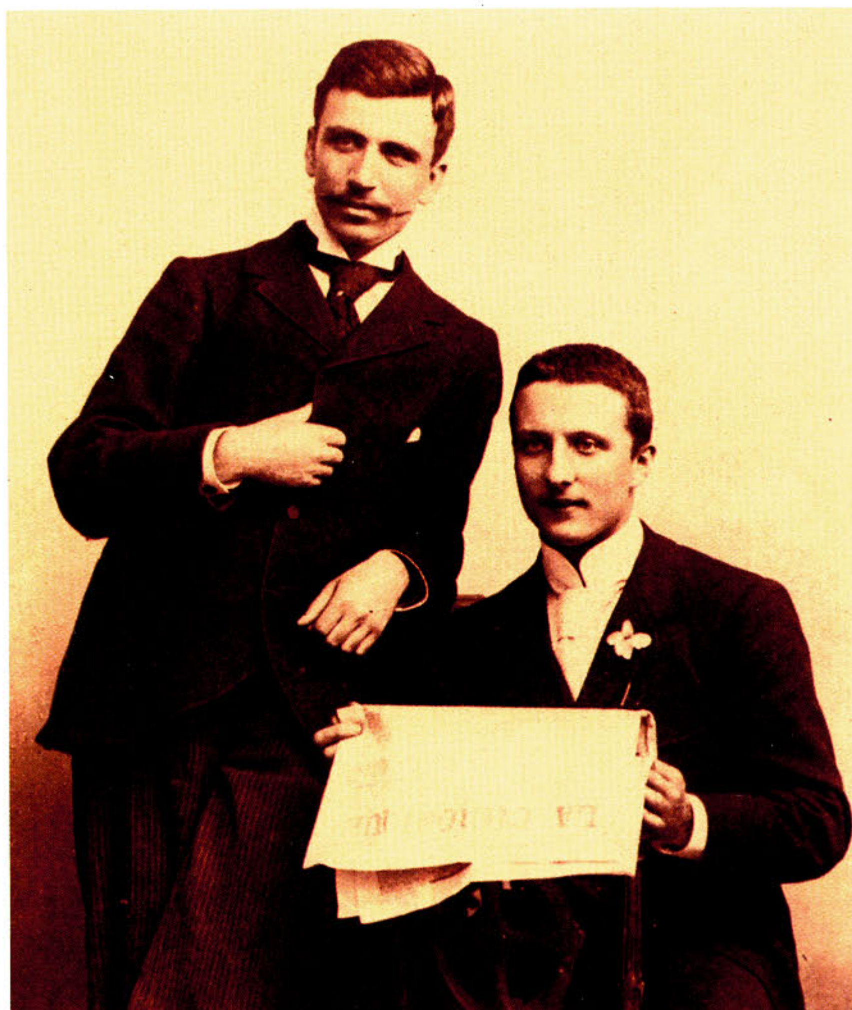
Τον πατέρα μου τον συνάντησα για τελευταία φορά το 1946 στη Βέρνη ...

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

–Επιθυμία του μεγάλου μαθηματικού ήταν να γράφεται Καραθεοδωρή και όχι Καραθεοδωρής.

–Η Δέσποινα Ροδοπούλου-Καραθεοδωρή είναι θυγατέρα του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή και σύζυγος του αείμνηστου πολιτικού (υπουργού, προέδρου της Βουλής) Κωνσταντίνου Ροδόπουλου (1896-1971), στενού συνεργάτη του Κωνσταντίνου Καραμανλή. ■

1873
Γεννιέται στο Βερολίνο ο Κωνσταντίνος, γιος του διπλωμάτη Στέφανου Καραθεοδωρή
1891
Εισέρχεται για σπουδές στη Στρατιωτική Σχολή του Βελγίου. Οι σπουδές του θα διαρκέσουν 4 χρόνια
1898-1900
Εργάζεται ως βοηθός-μηχανικός στο φράγμα του Ασουάν στην Αίγυπτο
1900-1904
Επιστρέφει στη Γερμανία και σπουδάζει μαθηματικά στο Βερολίνο εγκαταλείποντας την επιστήμη της μηχανικής.
1902-1904
Συνεχίζει τις σπουδές του στο Γκέτινγκεν υπό τη διδασκαλία του κορυφαίου μαθηματικού Φ. Κλάιν, όπου αναγορεύεται διδάκτορας με θέμα της διατριβής του *Περί των ασυνεχών λύσεων στο λογισμό των μεταβολών*
1905
Υποβάλλει την υφηγεσία του με θέμα *Ισχυρά μέγιστα και ελάχιστα των απλών ολοκληρωμάτων*
1908
Ξεκινάει η πανεπιστημιακή του καριέρα στη Γερμανία. Πρώτος σταθμός η Βόνη
1909
Διδάσκει στο Ανόβερο
1910-1913
Διδάσκει στο Μπρεσλάου
1913-1918
Διδάσκει στο Γκέτινγκεν, διαδεχόμενος το δάσκαλό του Φ. Κλάιν
1918
Εκδίδει το έργο *Μαθήματα Πραγματικών Συναρτήσεων*
1918-1920
Διδάσκει στο Βερολίνο
1920
Ύστερα από πρόσκληση της ελληνικής κυβέρνησης αναλαμβάνει την οργάνωση του Πανεπιστημίου της Σμύρνης
1922
Στη διάρκεια της Μικρασιατικής Καταστροφής κατορθώνει να διασώσει τη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Σμύρνης
1922-1924
Στην Αθήνα διδάσκει μαθηματικά και μηχανική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
1924
Επανέρχεται στη Γερμανία για να διδάξει στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου
1927
Ανακηρύσσεται μέλος της Ακαδημίας Αθηνών
1930
Προσκαλείται στην Ελλάδα από την κυβέρνηση Ε. Βενιζέλου, προκειμένου να βοηθήσει στην αναδιοργάνωση των Πανεπιστημίων της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης
1932
Του κοινοποιείται η απόλυσή του με εντολή της κυβέρνησης Παπαναστασίου
1939-1945
Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος βρίσκει τον Καραθεοδωρή στη Γερμανία. Ο ίδιος βλέπει την επερχόμενη καταστροφή της Γερμανίας, αλλά παραμένει στο έδαφός της, συνεχίζοντας τις έρευνές του στη μαθηματική επιστήμη
1950
Πεθαίνει στο Μόναχο

Ο Κ. Καραθεοδωρή με τον εξάδελφό του Ξενοφώντα Ζώτο (Κωνσταντινούπολη, 1896)

Του ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΣΠΑΝΔΑΓΟΥ
μαθηματικού-συγγραφέα-εκδότη

Η **ζωή του μέχρι το 1919**

Ο **Κωνσταντίνος Στεφάνου Καραθεοδωρή**, ένας από τους κορυφαίους μαθηματικούς, αλλά και θεωρητικούς φυσικούς του 20ού αιώνα, γεννήθηκε στο Βερολίνο στις 13 Σεπτεμβρίου του 1873. Πατέρας του ήταν ο **Στέφανος Κ. Καραθεοδωρή** και μητέρα του η **Δέσποινα Καραθεοδωρή**, το γένος Πετροκοκκίνου από τη Χίο. Το 1875 ο πατέρας του τοποθετήθηκε από την τουρκική κυβέρνηση πρεσβευτής της Τουρκίας στις Βρυξέλλες. Ετσι η οικογένεια του Κωνσταντίνου εγκαταστάθηκε στην πρωτεύουσα του Βελγίου. Ο Καραθεοδωρή μεγάλωσε σ' ένα αριστοκρατικό και πνευματικό περιβάλλον. Το σπίτι του πατέρα του ήταν ένα είδος κέντρου διερχομένων, πολιτικών, διπλωματών, επιστημόνων και καλλιτεχνών. Το 1879 ο Κ. Καραθεοδωρή χάνει τη μητέρα του και την ανατροφή του ιδίου και της κατά δύο χρόνια μεγαλύτερης αδελφής του Ιουλίας αναλαμβάνει η γιαγιά του **Ευθαλία Πετροκοκκίνου**.

Οσον αφορά τις πρωτοβάθμιες και δευτεροβάθμιες σπουδές του ο ίδιος γράφει:

«Το χειμώνα του 1881 μ' έστειλαν στο ιδιωτικό σχολείο "Vanderstock (Βάντερστοκ)". Εκεί έμεινα δύο χρόνια. Τα σχολικά έτη 1883-1884 και 1884-1885 τα πέρασα για λόγους υγείας στη Γαλλική και την Ιταλική Ριβιέρα. Ενα χρόνο μετά φοίτησα σ' ένα Γυμνάσιο των Βρυξελλών. Εκεί φάνηκε και η μεγάλη αγάπη μου για τα μαθηματικά. Το φθινόπωρο του 1886 μ' έστειλαν στο γυμνάσιο "Athénée Royal d' Ixelles (Ατενέ Ρουαγιάλ ντ' Ιξέλ)", όπου έμεινα μέχρι την αποφοίτησή μου, το 1891. Στις δύο τελευταίες τάξεις του σχολείου αυτού είχα ένα πολύ καλό καθηγητή στα μαθηματικά που λεγόταν Angenot. Τον καθηγητή μου αυτό τον ευχαρίστησα πολύ διότι, όταν έλαβα μέρος το 1890 και το 1891 στους μαθηματικούς διαγωνισμούς "Concours géneraux (Κονκούρ ζενερό)", που διεξάγονταν μεταξύ των μαθητών των δύο τελευταίων τάξεων όλων των Γυμνασίων του Βελγίου, πήρα και τις δύο φορές το πρώτο βραβείο. Τη δεύτερη μάλιστα φορά δεν δόθηκε κανένα άλλο βραβείο εκτός από το δι-

ΟΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΙ ΣΤΑ

1. Οι γονείς του Κ. Καραθεοδωρή, Στέφανος και Δέσποινα (φωτογραφία του 1875)

κό μου, διότι τέθηκε προς λύση και ένα πολύ δύσκολο πρόβλημα που μόνο εγώ το έλυσα».

Σε ηλικία 18 ετών και έπειτα από επιτυχείς εισαγωγικές εξετάσεις γράφτηκε τον Οκτώβριο του 1891 στη στρατιωτική σχολή «École Militaire de Belgique», στο τμήμα μηχανικών, ως «αλλοδαπός μαθητής». Στη σχολή αυτή απέκτησε πολλές γνώσεις που επηρέασαν τη μετέπειτα σταδιοδρομία του. Η σχολή αυτή λειτουργούσε με πρότυπο την «École Polytechnique» του Παρισιού, για το λόγο αυτό η φυσικομαθηματική μόρφωση που έδινε ήταν αρκετά καλή. Το φθινόπωρο του 1895 αποφοιτά με το βαθμό του ανθυπολοχαγού του μηχανικού. Βαθμό που διατηρεί μόνο για μια ημέρα, εφ' όσον ήταν αλλοδαπός. Στην πραγματικότητα ήταν πλέον ένας πτυχιούχος πολιτικός μηχανικός. Τον Ιούλιο του 1895 ο Καραθεοδωρή αποδέχεται την πρόσκληση του θείου[1] του **Αλεξάνδρου Στεφάνου Καραθεοδωρή**, ο οποίος ήταν γενικός διοικητής της Κρήτης και τον επισκέπτεται στα Χανιά. Εκεί είχε την ευκαιρία να γνωρίσει τον **Ελευθέριο Βενιζέλο**. Η γνωριμία αυτή έθεσε τις βάσεις για μια μακροχρόνια φιλία.

Τον ίδιο χρόνο επισκέπτεται στη Μυτιλήνη το μηχανικό ξάδελφό του **Ιάκωβο Αριστάρχη**, που είχε αναλάβει έργα οδοποιίας. Εκεί βοήθησε τον Ιάκωβο στο σχεδιασμό των δρόμων της γειτονικής Σάμου. Το 1897, κατά τη διάρκεια του Ελληνοτουρκικού πολέμου, ο Καραθεοδωρή βρίσκεται στην Αθήνα. Το χειμώνα του 1897-1898 πηγαίνει στο Λονδίνο. Το καλοκαίρι του 1898 βρίσκεται στο Παρίσι και το φθινόπωρο του 1898 φθάνει στην Αίγυπτο, διότι είχε προσληφθεί από τη Βρετανική Εταιρεία που κατασκεύαζε τα φράγματα του Ασουάν και του Ασιούτ, ως βοηθός μηχανικός. Στην Αίγυπτο παρέμεινε δύο χρόνια. Τις ελεύθερες ώρες του, εκεί, τις αφιέρωνε στη μελέτη των μαθηματικών. Διάβαζε με μεγάλη προσήλωση τα έργα των μαθηματικών **Ζορντάν** (C. Jordan) και **Σάλμον-Φίντλερ** (Salmon-Fiedler), «Cours d' Analyse» και «Analytic Geometry», αντίστοιχα.

Στην Αίγυπτο γνώρισε τον αρχαιολόγο και ιστορικό **Σεΐς** (A.H. Sayce), ο οποίος τον μύησε στα της αρχαιολογίας. Ο Σεΐς του διηγιόταν πολλές ιστορίες για τον **Ε. Σλίμαν** με τον οποίο ήταν φίλος. Γνώρισε ακόμη και τον μετέπειτα διάσημο αρχαιολόγο **Κάρτερ** (H. Carter).

Ο ίδιος γράφει:

«...Κατὰ σύμπτωσιν, τὴν προηγουμένην ἡμέραν, ὁ

ΘΜΟΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ

2. Με τον πατέρα του Στέφανο Καραθεοδωρή (φωτογραφία του 1895)

Carter εἶχεν ἀπελευθερώσει τὴν εἴσοδον εἰς τὸν πρῶτον τῶν ἀθίκτων αἰγυπτιακῶν βασιλικῶν τάφων, τοὺς ὁποίους ἀνεκάλυψε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ βίου του, μὲ παρέλαβε δὲ μαζῆ του, τὴν ἐπομένην πρωίαν, εἰς τὴν ἐντὸς τῶν βράχων λατομηθεῖσαν σηραγγώδη δίοδον, μήκους 200 μέτρων, τὴν ὁποίαν ἀπὸ πολλῶν χιλιάδων ἐτῶν οὐδεὶς εἶχε πατήσει».

Οσο καιρό έμεινε στην Αίγυπτο του παρουσιάστηκε πολλές φορές η ευκαιρία να επισκέπτεται την Αλεξάνδρεια, όπου ζούσαν πολλοί συγγενείς του από την οικογένεια της μητέρας του. Ετσι γνώρισε αρκετά καλά την εκεί ελληνική παροικία.

Την εποχή αυτή έγραψε και την πρώτη εργασία του. Εγραψε στα ελληνικά μια μελέτη για την Αίγυπτο με τίτλο «Ἡ Αἴγυπτος», που εκδόθηκε από το «Σύλλογο προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων», τον οποίο διηύθυνε ο **Δημήτριος Βικέλας**. Παράλληλα έκανε και διάφορες μελέτες σχετικά με την κατασκευή των πυραμίδων.

Ο αείμνηστος χημικός, συγγραφέας και ερευνητής **Ιωάννης Κανδύλης**, που είχε τη σπάνια τύχη να διδαχθεί μαθηματικά από τον Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή ως πρωτοετής φοιτητής του χημικού τμήματος του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1924, μου διηγήθηκε (πριν από περίπου 10 χρόνια) ότι, όπως του είχε πει ο ίδιος, την απόφαση να σπουδάσει μαθηματικά την πήρε το 1900 στην Αίγυπτο όταν,

Η απόφασή του να σπουδάσει μαθηματικά συνάντησε την αντίδραση τόσο του συγγενικού όσο και του φιλικού του περιβάλλοντος

κάνοντας μετρήσεις στην είσοδο της πυραμίδας του Χέοπος, σταμάτησε την εργασία του και ασχολήθηκε με τη λύση μιας απορίας που του είχε δημιουργηθεί το προηγούμενο βράδυ διαβάζοντας το έργο «Cours d' Analyse de l' École Polytechnique» του Καμίλ Ζορντάν (Camille Jordan). Κατάλαβε τότε ο Καραθεοδωρή ότι τα μαθηματικά ασκούσαν πάνω του μια πολύ μεγάλη γοητεία και ότι η δουλειά του πολιτικού μηχανικού δεν τον ικανοποιούσε. Αποφάσισε λοιπόν τον Ιούνιο του 1900 να σπουδάσει μαθηματικά. Οπως ήταν επόμενο, η απόφασή του αυτή συνάντησε την αντίδραση τόσο του συγγενικού όσο και του φιλικού του περιβάλλοντος. Ο ίδιος γράφει αρκετά χρόνια αργότερα:

«Ἡ οἰκογένειά μου καὶ οἱ παλαιοὶ ἕλληνες φίλοι μου, ὁ Δημήτριος Βικέλας[2] καὶ ὁ Μάρκος Δραγούμης εὗρον τὸ σχέδιόν μου νὰ ἐγκαταλείψω μίαν ἐξασφαλισμένην θέσιν μὲ πολλὰς προοπτικὰς διὰ τὸ μέλλον, ἵνα ἱκανοποιήσω μίαν ρομαντικήν μου τάσιν, κάτι περισσότερον ἀπὸ κωμικόν. Ἐγὼ ὁ ἴδιος ἤμην ἐξ ὁλοκλήρου πεπεισμένος ὅτι τὸ σχέδιον τοῦτο θὰ ἐπετύγχανε καὶ θὰ ἔφερε καρπούς. Δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀντισταθῶ εἰς τὴν σκέψιν ὅτι μόνον μία ἀνεπιφύλακτος ἀπασχόλησις μὲ τὰ μαθηματικὰ θὰ ἔδιδεν εἰς τὴν ζωήν μου τὸ περιεχόμενόν της».

Ταλαντεύτηκε για λίγο καιρό σχετικά με την επιλογή του τόπου των σπουδών του, αλλά τελικά επέλεξε το Πανεπιστήμιο του Βερολίνου. Ετσι, το Σεπτέμβριο του 1900, σε ηλικία 27 ετών, γράφτηκε στο μαθηματικό τμήμα του περίφημου αυτού Πανεπιστημίου.[3] Είχε τη μεγάλη τύχη να παρακολουθήσει μαθήματα τεσσάρων μεγάλων μαθηματικών, του **Χέρμαν Σβαρτς** (Hermann Schwarz), του **Φέρντιναντ Φρομπένιους** (Ferdinand Frobenius), του **Ζερμέλο** (E. Zermelo) και του **Λάζαρου Φουκς** (Lazarus Fuchs).

3. Ο μεγάλος Γερμανός μαθηματικός Φέλιξ Κλάιν

Με υπόδειξη του φίλου του **Ερχαρντ Σμιντ** (Erhard Schmidt) γράφτηκε το 1902 στο Πανεπιστήμιο του Γκέτινγκεν. Στο Πανεπιστήμιο αυτό είχε πάλι τη μεγάλη τύχη να έχει καθηγητές τούς επίσης μεγάλους της μαθηματικής επιστήμης **Φέλιξ Κλάιν** (Felix Klein), **Ντέιβιντ Χίλμπερτ** (David Hilbert) και **Χέρμαν Μινκόφσκι** (Hermann Minkowski).

Το Πάσχα του 1903 ο Καραθεοδωρή επισκέφθηκε στην Ελλάδα τον αδελφό τού πατέρα του **Τηλέμαχο Καραθεοδωρή**, που ήταν διευθυντής του ισθμού της Κορίνθου και είχε ένα σπίτι στα Ισθμια. Εκεί ολοκλήρωσε και την πρώτη μαθηματική του εργασία.

Κατά το Νοέμβριο του 1903 ξεκίνησε τη διδακτορική του διατριβή με θέμα «Περί των ασυνεχών λύσεων στο λογισμό των μεταβολών». Το θέμα της διατριβής του εμπνεύστηκε από μια διάλεξη του μαθηματικού **Χανς Χαν** (Hans Hahn) από τη Βιέννη, στη μαθηματική εταιρεία του Γκέτινγκεν.

Τον Ιούλιο του 1904 παρουσίασε τη διατριβή του στο συμβούλιο των καθηγητών του μαθηματικού τμήματος. Η παρουσίαση έγινε έπειτα από μια θερμή εισήγηση του Μινκόφσκι και έγινε ομόφωνα αποδεκτή με βαθμό «άριστα».

Ηδη πριν από την υποβολή της διατριβής ο Χίλμπερτ είχε προτείνει στον Καραθεοδωρή να εκπονήσει και διατριβή «επί υφηγεσία». Υστερα από περίπου 9 μήνες από την πρόταση του Χίλμπερτ ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή υπέβαλε και την υφηγεσία του, η οποία είχε θέμα «Ισχυρά μέγιστα και ελάχιστα των απλών ολοκληρωμάτων». Η υφηγεσία του έγινε όχι μόνο ομόφωνα αποδεκτή, αλλά το πέρας της προφορικής παρουσίασης το διαδέχθηκαν παρατεταμένα χειροκροτήματα. Είναι άξιο παρατηρήσεως το γεγονός ότι, ενώ δεν είχε καλυφθεί η προβλεπόμενη προθεσμία των τριών ετών μεταξύ της υποβολής της διδακτορικής διατριβής και της υφηγεσίας, η τελευταία έγινε κατά παρέκκλιση αποδεκτή. Τον Απρίλιο του 1905 αναγορεύθηκε υφηγητής του Πανεπιστημίου του Γκέτινγκεν, ενώ βρισκόταν ακόμη στο 9ο εξάμηνο σπουδών, γεγονός πρωτοφανές για τα δεδομένα των Πανεπιστημίων της Γερμανίας.

Το 1906 επισκέφθηκε πολλές φορές το Παρίσι και είχε επαφές με τους μεγάλους Γάλλους μαθηματικούς **Σαρλ-Εμίλ Πικάρ** (Charles-Emile

«Ο Δημήτριος Βικέλας και ο Μάρκος Δραγούμης εύρον το σχέδιόν μου κάτι περισσότερον από κωμικόν»

4. Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή στο Γκέτινγκεν (φωτογραφία του 1903)

Picard), **Ανρί Πουανκαρέ** (Henri Poincaré) και **Πολ Μοντέλ** (Paul Montel), οι οποίοι αναγνώρισαν τον Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή όσο κανέναν άλλο μαθηματικό ξένης χώρας. Στο Πανεπιστήμιο του Γκέτινγκεν παρέμεινε μέχρι τον Αύγουστο του 1908. Το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους επισκέφθηκε την Ελλάδα και ζήτησε να εργαστεί στο Πανεπιστήμιο ή σε κάποια Στρατιωτική Σχολή. Οι αρμόδιοι του απάντησαν ότι θα ήταν δυνατόν να διοριστεί μόνο ως ελληνοδιδάσκαλος σε επαρχιακό σχολείο και τίποτα περισσότερο. Επέστρεψε τότε απογοητευμένος στη Γερμανία.

Το 1908 έγινε τακτικός καθηγητής στο Πολυτεχνείο του Ανόβερου.

Δύο χρόνια αργότερα γίνεται τακτικός καθηγητής στο Πολυτεχνείο του Μπρεσλάου όπου οργανώνει το εκεί μαθηματικό τμήμα και αργότερα όλες τις Σχολές του.

Μόνο ως ελληνοδιδάσκαλο σε επαρχιακό σχολείο τον διόριζαν το 1908, και γι' αυτό επέστρεψε στη Γερμανία

Οταν το 1911 έγινε η λεγόμενη εκκαθάριση στις έδρες του Πανεπιστημίου Αθηνών, η ελληνική κυβέρνηση τον κάλεσε να συμμετάσχει στην κριτική επιτροπή των υποψηφίων καθηγητών της Φυσικομαθηματικής Σχολής. Θέση την οποία ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή αποδέχθηκε, διότι παρά το φόρτο της επιστημονικής εργασίας του, ποτέ δεν έπαψε να ενδιαφέρεται για τα επιστημονικά, πολιτιστικά και πολιτικά δρώμενα της Ελλάδας.

Το 1913 σε μια συνάντησή του στο Βερολίνο με το σύζυγο της αδελφής του Ιουλίας, **Γεώργιο Στρέιτ**, το γνωστό νομομαθή, διπλωμάτη και πολιτικό, ρίχνει την ιδέα της ίδρυσης Πανεπιστημίου στη Θεσσαλονίκη.[4] Ο Στρέιτ μένει σύμφωνος και συντάσσει μάλιστα μερικούς μήνες αργότερα ένα σχέδιο οργανισμού[5] για το υπό ίδρυση Πανεπιστήμιο, ενώ παράλληλα ενημερώνει σχετικά και τον τότε υπουργό Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως **Ιωάννη Τσιριμώκο**.

5

5. Το Πανεπιστήμιο του Γκέτινγκεν: η «Μέκκα» των Μαθηματικών (φωτογραφία του 1900)

Τον Αύγουστο του 1914 ξέσπασε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Μεγάλος ενθουσιασμός συγκλόνισε τότε τη Γερμανία. Ο Καραθεοδωρή δεν μπόρεσε να συμμεριστεί τον ενθουσιασμό της πλειονότητας των Γερμανών διανοουμένων. Η εισβολή των γερμανικών στρατευμάτων στο Βέλγιο προκάλεσε την αντίδρασή του που εκδηλώθηκε με την προσχώρησή του στο «ιδεολογικό μέτωπο της Γερμανίας του Γκέτε». Το 1915 η γερμανική κυβέρνηση κυκλοφόρησε το περίφημο «Μανιφέστο των ενενήντα δύο Γερμανών διανοουμένων». Ενενήντα δύο προσωπικότητες από το χώρο της γερμανικής τέχνης και της γερμανικής επιστήμης διαβεβαίωναν ότι «ο γερμανικός πολιτισμός και ο γερμανικός μιλιταρισμός είναι έννοιες ταυτόσημες». Οπως θα περίμενε κανείς, ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή δεν υπέγραψε το μανιφέστο αυτό. Οι μεγάλες συμπά-

ναν πολύ εμπνευσμένο λόγο ο μεγάλος φυσικός και πρώην καθηγητής του **Μαξ Πλανκ** (Max Planck). Η εναρκτήρια ομιλία του Καραθεοδωρή αποπνέει επιστημονική ωριμότητα, παράδοση και αξία.

Οργανωτής του Πανεπιστημίου Σμύρνης

Το Σεπτέμβριο του 1919 ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος, που βρισκόταν στο Παρίσι για τη «Διάσκεψη της Ειρήνης», κάλεσε από το Βερολίνο τον Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή. Ο Καραθεοδωρή πήγε στο Παρίσι και ανέπτυξε προφορικά στον Βενιζέλο τις σκέψεις του για την ίδρυση ενός δευτέρου Πανεπιστημίου στην Ελλάδα. Στις 20 Οκτωβρίου 1919 ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή υπέβαλε στον Ελ. Βενιζέλο σχετικό γραπτό υπόμνημα.

Εισηγήθηκε τη δημιουργία του «Πανεπιστημίου του Αιγαίου» και των Πανεπιστημίων στη Θεσσαλονίκη και τη Σμύρνη

4

θειες που είχε στην επιστημονική κοινότητα της Γερμανίας και η αφοσίωση του αποκλειστικά και μόνο στη μαθηματική έρευνα, συνετέλεσαν ώστε να μη χαρακτηριστεί ως «αποστάτης που πρόδωσε το γερμανικό λαό στα δύσκολα αυτά χρόνια».

Το 1917 ο Φέλιξ Κλάιν, ο Δίας των Μαθηματικών όπως τον αποκαλούσαν οι σύγχρονοί του μαθηματικοί, τον υπέδειξε ως διάδοχό του στην Α΄ έδρα της μαθηματικής επιστήμης του Πανεπιστημίου του Γκέτινγκεν (που προπολεμικά θεωρούνταν η Μέκκα της μαθηματικής επιστήμης).

Για τον Κλάιν θα γράψει αργότερα:

«Μπορούσε με το αετίσιο βλέμμα του να αναγνωρίσει και τα πιο δύσκολα μαθηματικά προβλήματα και να μαντέψει τη λύση τους».

Στο Γκέτινγκεν ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή παρέμεινε μέχρι το 1918. Εκεί συνέχισε την ερευνητική του εργασία στο λογισμό μεταβολών, τη θεωρία του μέτρου και τη θεωρία των πραγματικών συναρτήσεων.

Ετσι ο Καραθεοδωρή κατέλαβε τη λαμπρότερη μαθηματική έδρα της Ευρώπης. Το 1918 μετακαλείται στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου όπου του προσφέρεται η έδρα που κατείχε ο **Φρομπένιους**. Στο Βερολίνο δίδαξε μέχρι το 1920.

Στις 3 Ιουλίου 1919 ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή γίνεται μέλος της Πρωσικής Ακαδημίας Επιστημών. Στη σχετική τελετή τον υποδέχεται μ' έ-

Επειτα από λίγους μήνες από την υποβολή του υπομνήματος, η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε όπως η έδρα του δευτέρου Πανεπιστημίου να είναι η Σμύρνη, την οποία είχε απελευθερώσει ο Ελληνικός Στρατός στις 2 Μαΐου 1919.

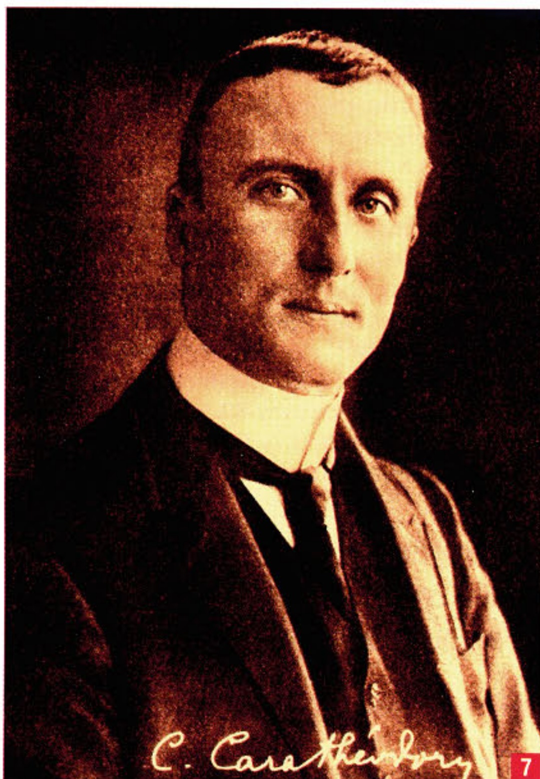
Τον Ιούλιο του 1920 η τότε κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου υπέβαλε την παράκληση στον Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή να αποδεχθεί τη θέση του τακτικού καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και παράλληλα να οργανώσει το Πανεπιστήμιο της Σμύρνης. Ο Καραθεοδωρή, από φιλοπατρία και μόνο, αποδέχεται την πρόταση του Βενιζέλου, εγκαταλείποντας μια λαμπρή καριέρα που του εξασφά-

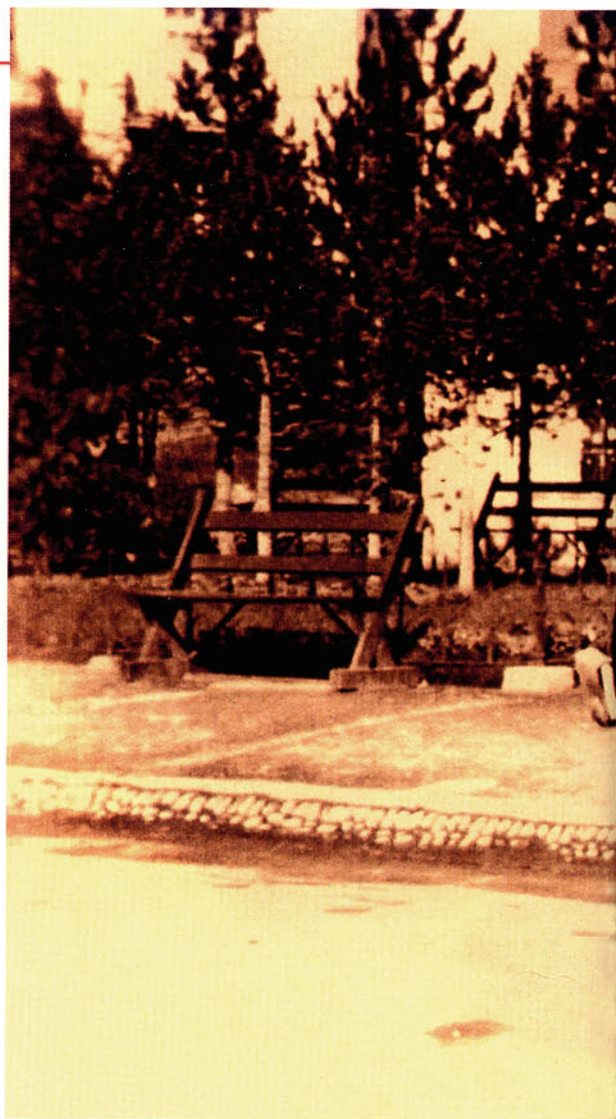

6

6. Ο Γερμανός θεωρητικός της κβαντικής φυσικής Μαξ Πλανκ

7. Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή την ημέρα της αναγόρευσής του ως υφηγητή του Πανεπιστημίου του Γκέτινγκεν. Στο κάτω μέρος της φωτογραφίας η υπογραφή του

Η μικροψυχία ορισμένων καθηγητών του μαθηματικού τμήματος τούς οδήγησε να του αναθέσουν τους πρωτοετείς φοιτητές

λιζε η θέση του ως καθηγητή του Πανεπιστημίου του Βερολίνου.

Ο Καραθεοδωρή οργάνωσε κατά τέλειο τρόπο το Πανεπιστήμιο της Σμύρνης.

Η Μικρασιατική όμως Καταστροφή, με όλα τα δραματικά της επακόλουθα, δεν επέτρεψε τη λειτουργία του.

Καθηγητής στην Αθήνα

Στις 2 Σεπτεμβρίου του 1922 επαναδιορίζεται ο Καραθεοδωρή τακτικός καθηγητής της «Ανωτέρας Μαθηματικής Αναλύσεως» στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Παράλληλα με το διδακτικό του έργο στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, αναλαμβάνει και τη διεύθυνση του μαθηματικού σπουδαστηρίου της Φυσικομαθηματικής Σχολής. Κατά το μικρό διάστημα της παραμονής του στη θέση αυτή φρόντισε να εφοδιάσει το σπουδαστήριο με πολλά βιβλία μαθηματικών. Ενα μέρος από τα βιβλία[6] αυτά προέρχονταν από τη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου της Σμύρνης.

Την ίδια χρονιά εισηγείται στην τότε ελληνική κυβέρνηση την άμεση ίδρυση ενός νέου Πανεπιστημίου με την ονομασία «Πανεπιστήμιον του Αιγαίου» και με έδρα τη Μυτιλήνη ή τη Σάμο. Η πρότασή του έγινε ευμενώς δεκτή, αλλά η πολιτική αστάθεια της εποχής συνετέλεσε ώστε το Πανεπιστήμιο αυτό να ιδρυθεί πολλές δεκαετίες αργότερα.

Το 1923 διετέλεσε και καθηγητής της Μηχανικής στο ΕΜΠ.

Η μικροψυχία όμως ορισμένων καθηγητών του μαθηματικού τμήματος τούς οδήγησε να αναθέσουν σε μια από τις λαμπρότερες φυσιογνωμίες της μαθηματικής επιστήμης, όπως ήταν ο Καραθεοδωρή, τη διδασκαλία του μαθήματος... «Στοιχεία των Μαθηματικών» στους... πρωτοετείς φοιτητές του χημικού τμήματος. Ο Καραθεοδωρή, πράος και γλυκύτατος δάσκαλος, ανέλαβε τη διδασκαλία επιχειρώντας με έναν ιδιόρρυθμο τρόπο να εκθέσει τις μαθηματικές έννοιες σ' ένα μάλλον αδιάφορο ακροατήριο. Η δυσφορία και τα πολλά δείγματα ελλείψεως σεβασμού των πρωτοετών φοιτητών του χημικού τμήματος αφ' ενός και η εχθρική απέναντι του στάση ορισμένων καθηγητών αφ' ετέρου, τον ανάγκασαν να εγκατα-

8. Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή (δεξιά) στο Μόναχο το 1928. Αριστερά ο καθηγητής του ΕΜΠ Ν. Κριτικός (1894-1986) και στη μέση ο μεγάλος μαθηματικός Ντ. Χίλμπερτ (1862-1943)

λείψει την Ελλάδα το 1924 και να δεχθεί τη θέση του καθηγητή[7] που του προσέφερε πιεστικά το Πανεπιστήμιο του Μονάχου. Στη θέση αυτή παρέμεινε μέχρι το 1938 οπότε και συνταξιοδοτήθηκε.

Το 1924 τού είχε προταθεί και θέση καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Μπέρκλεϊ (Berkeley) των ΗΠΑ. Θέση την οποία αρνήθηκε, διότι δεν ήθελε να «αμερικανοποιηθούν τα παιδιά του», όπως είπε. Προτίμησε το Πανεπιστήμιο του Μονάχου, διότι πίστευε ότι τα παιδιά του θα έπαιρναν εκεί καλύτερη αγωγή και μόρφωση.

Ο αείμνηστος καθηγητής μου **Δημήτριος Κάππος** μού διηγήθηκε μια μέρα του 1967 στο Λιδορίκι της Φωκίδας (ιδιαίτερη πατρίδα του), στο οποίο υπηρετούσα ως καθηγητής μαθηματικών στο εκεί Λύκειο, ότι ο καθηγητής **Μιχαήλ Αναστασιάδης** τού είχε διηγηθεί το εξής περιστατικό:

Στις 10 Δεκεμβρίου του 1923 ο Καραθεοδωρή δίδασκε μαθηματικά στους πρωτοετείς φοιτητές του χημικού τμήματος, μεταξύ αυτών ήταν και ο Αναστασιάδης. Το ακροατήριο τον παρακολουθούσε με αδιαφορία, ίσως και με δυσφορία. Ενας από τους συμφοιτητές του Αναστασιάδη, γιος ναυάρχου (που είχε κληρονομήσει τεράστια περιουσία), διέκοψε τον Καραθεοδωρή με τη γερμανική φράση: «Noch ein mal» (ακόμη μια φορά). Τότε ο ήρεμος και ευγενέστατος εκείνος άνθρωπος κυριολεκτικά εξεμάνη και κραυγάζοντας «Είμαι Ελλην, είμαι Ελλην» βγήκε εκνευρισμένος από το αμφιθέατρο.

Το περιστατικό αυτό είναι αρκετό για να σχηματίσει κανείς μια εικόνα για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες δίδασκε στην Ελλάδα μία από τις πιο φωτισμένες μαθηματικές διάνοιες του 20ού αιώνα, ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή.

Καθηγητής στο Μόναχο

Επτά μήνες μετά την εγκατάστασή του στο Μόναχο αγόρασε ένα σπίτι στο Νο 8 της Rauchstrasse στο Bogenhausen. Η απόσταση του σπιτιού από το Πανεπιστήμιο ήταν περίπου 30 λεπτά με τα πόδια μέσα από το «Englischen Park». Τη διαδρομή αυτή ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή την έκανε κάθε φορά που είχε παράδοση στο Πανεπιστήμιο. Το χρόνο των 30 λεπτών της διαδρομής τον εκμεταλλευόταν για να προετοιμαστεί, όχι φυσικά διαβά-

9, 10. Τα παιδιά του Καραθεοδωρή Δέσποινα και Στέφανος στη Σμύρνη το 1921. Ο Ελληνας μαθηματικός αρνήθηκε πρόσκληση του Πανεπιστημίου του Μπέρκλεϊ γιατί δεν ήθελε να «αμερικανοποιηθούν» τα παιδιά του

ζοντας, αλλά τακτοποιώντας στη σκέψη του το αντικείμενο και την πορεία της διδασκαλίας του.

Στο Μόναχο συνέχισε το ερευνητικό του έργο μ' ένα πλήθος εργασιών στα μαθηματικά και στη φυσική. Οι εργασίες του στη θεωρητική φυσική και ειδικότερα στην οπτική, στη θερμοδυναμική και στην ειδική σχετικότητα προσέλκυσαν γρήγορα το ενδιαφέρον των μεγάλων Γερμανών φυσικών Μαξ Πλανκ, **Μαξ Μπορν** (Max Born) και **Αλμπερτ Αϊνστάιν** (Albert Einstein), γεγονός που τον επέβαλε ως μια ξεχωριστή επιστημονική προσωπικότητα στον κύκλο των φυσικών. Ως επιβεβαίωση του ισχυρισμού αυτού αναφέρουμε ότι ένα από τα πλέον καταξιωμένα σύγχρονα βιβλία στη θερμοδυναμική, το βιβλίο «Heat and Thermodynamics» (Θερμότητα και Θερμοδυναμική) των **Μαρκ Ζεμάνσκι** (Mark Zemansky) και **Ρίτσαρντ Ντίτμαν** (Richard Dittman) (McGraw-Hill, 1981), θεωρεί τον Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή ως έναν από τους 18 μεγάλους της φυσικής που θεμελίωσαν και ανέπτυξαν τον κλάδο αυτό.

Το 1927 του απενεμήθη ο πολύ τιμητικός τίτλος του μυστικοσυμβούλου (Geheimrat) του Πανεπιστημίου του Μονάχου. Τίτλο, όμως, που η σεμνότητά του δεν τον άφησε να αναφέρει ποτέ.

Τον Αύγουστο του 1927 το Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ και η Αμερικανική Μαθηματική Εταιρεία (AMS) προσκαλούν τον Καραθεοδωρή στις ΗΠΑ. Το μεν Πανεπιστήμιο για να διδάξει ως επισκέπτης καθηγητής, η δε Μαθηματική Εταιρεία για να δώσει διαλέξεις σε περίπου 20 Πανεπιστήμια.

Εφθασε στις ΗΠΑ μαζί με τη γυναίκα του, με το υπερωκεάνιο «Aquitania», στις 25 Ιανουαρίου 1928. Δίδαξε[8] στο Πανεπιστήμιο Χάρβαρντ επί ένα εξάμηνο. Κατόπιν επισκέφθηκε το Λος Αντζελες, την Ουάσινγκτον, τη Νέα Ορλεάνη, το Σαν Αντόνιο, τη Νέα Υόρκη, τον Αγιο Φραγκίσκο και άλλες μικρότερες πόλεις των ΗΠΑ δίνοντας διαλέξεις στα εκεί Πανεπιστήμια. Οπου πήγαινε οι πανεπιστημιακές κοινότητες τον υποδέχονταν με μεγάλο ενθουσιασμό. Οι προσκλήσεις για δεξιώσεις, γεύματα, θεατρικές παραστάσεις, εκδρομές, ομιλίες κ.τ.λ. ήταν αμέτρητες.

Τον Ιούλιο του 1928 έκανε μερικές παραδόσεις και στο Πανεπιστήμιο του Μπέρκλεϊ (στον Αγ. Φραγκίσκο). Στις πανεπιστημιακές παραδόσεις του στις ΗΠΑ είχε πάντα ένα πυκνό ακροατήριο από πολύ αξιόλογους φοιτητές.

Οι εργασίες του στη θερμοδυναμική και στην ειδική σχετικότητα προσέλκυσαν το ενδιαφέρον των Πλανκ, Μπορν και Αϊνστάιν

Τον Αύγουστο του 1928 επισκέφθηκε τον Καναδά.

Το Σεπτέμβριο του 1928 ο Καραθεοδωρή επέστρεψε στην Ευρώπη.

Το 1929 αρρώστησε στο Μόναχο από βαριάς μορφής περιπνευμονία που προήλθε από μια εγχείρηση κήλης. Η αντοχή του, όμως, νίκησε και γρήγορα τον είδαν οι φίλοι του με το αγαπημένο του πούρο, που δεν το αποχωριζόταν ποτέ. Μόνο όταν είχε κάποιον επισκέπτη με πρόβλημα υγείας σταματούσε για λίγο το κάπνισμα.

Κυβερνητικός επίτροπος των ελληνικών Πανεπιστημίων

Παρά την πικρία του, ο Καραθεοδωρή δεν έπαψε να προσφέρει τη βοήθειά του στην Ελλάδα κάθε φορά που αυτή τη ζητούσε. Ετσι, όταν το 1930 η τότε ελληνική κυβέρνηση τον παρακάλεσε να βελτιώσει τους όρους λειτουργίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και του νεοσύστατου τότε Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ο Καραθεοδωρή δέχτηκε την πρόσκληση, ήρθε πάλι στην Αθήνα και παρέμεινε περίπου δύο χρόνια (διατηρώντας παράλληλα τη θέση του στο Μόναχο). Λίγους μήνες μετά την άφιξή του στην Αθήνα υποβάλλει στην ελληνική κυβέρ-

11

12

11. Το σπίτι της οδού Rauch No 8 στο Bogenhausen του Μονάχου, όπου έμενε η οικογένεια Καραθεοδωρή.
12. Το σπίτι του Καραθεοδωρή στο Γκέτινγκεν

νηση μελέτη με τίτλο «Περὶ τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν». Η μελέτη αυτή του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή αποτέλεσε τη βάση του γνωστού νόμου 5343 του 1932, βάσει του οποίου λειτούργησαν τα ελληνικά Πανεπιστήμια μέχρι το 1982. Η κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου τον διορίζει κυβερνητικό επίτροπο στα Πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης. Ο διορισμός αυτός δίνει στον Καραθεοδωρή το αξίωμα του πρυτάνεως και το δικαίωμα να συμμετέχει στις συνεδριάσεις όλων των συμβουλίων των Πανεπιστημίων.

Όπως προαναφέραμε, όταν ο Καραθεοδωρή ήρθε το 1930 ως προσκεκλημένος της κυβερνήσεως του Ελ. Βενιζέλου για να οργανώσει τα ελληνικά Πανεπιστήμια δεν είχε εγκαταλείψει τη θέση του ως καθηγητή του Πανεπιστημίου του Μονάχου. Αυτό έγινε με προτροπή του φίλου του φυσικού **Αρνολντ Σόμερφελντ** (Arnold Sommerfeld) που γνώριζε την ασταθή πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα. Ο Καραθεοδωρή, λοιπόν, διατηρούσε συγχρόνως και τη θέση του κυβερνητικού επιτρόπου στην Ελλάδα και τη θέση του καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου. Η συμφωνία του ήταν ένα 6μηνο στην Ελλάδα και ένα 6μηνο στην Γερμανία.

Η μετέπειτα ζωή του

Στις 10.8.1935, κατόπιν μεσολαβήσεως του πρύτανη του ΕΜΠ **Κωνσταντίνου Γεωργικόπουλου**, ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή επισκέφθηκε τον τότε πρωθυπουργό της Ελλάδος **Παναγή Τσαλδάρη**, στο Wiesser, με τον οποίο είχε συζήτηση σχετικά με την οργάνωση του ΕΜΠ. Ο Τσαλδάρης ζήτησε από τον Καραθεοδωρή να του υποβάλει μία σχετική έκθεση.

Μέλος της Ακαδημίας Αθηνών (αμέσως μετά την ίδρυσή της), παρακολουθούσε κατά τη διετία αυτή ανελλιπώς τις συνεδριάσεις της, κατά τις οποίες έκανε διάφορες ανακοινώσεις. Τα υπόλοιπα χρόνια

Μελέτη του Καραθεοδωρή αποτέλεσε τη βάση νόμου για τη λειτουργία των ελληνικών Πανεπιστημίων από το 1932 μέχρι το 1982

13. Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή (φωτογραφία του 1908 στο Ανόβερο). 14. Το 1932 στη Ζυρίχη με την κόρη του και το φίλο του μαθηματικό Ελί Καρτάν

της ζωής του ο Καραθεοδωρή δεν έπαψε να παρακολουθεί τη μαθηματική κίνηση στη χώρα μας και να συμβάλλει σ' αυτή.

Είναι αξιομνημόνευτο το γεγονός ότι η κενή θέση του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου παρέμεινε κενή μέχρι τον Ιούνιο του 1944. Την ημερομηνία αυτή επελέγη ως διάδοχός του ο μαθηματικός **Εμπερχαρντ Χοπφ** (Eberhard Hopf).

Κατά τη διάρκεια του ναζιστικού καθεστώτος περιορίστηκε στο επιστημονικό του έργο, δεν έκρυβε, όμως, την αντίθεσή του

Τον Οκτώβριο του 1936 επισκέφθηκε, για δεύτερη φορά, τις ΗΠΑ, προσκεκλημένος από 5 Πανεπιστήμια της χώρας. Τότε πήγε και στον Παναμά και στον Καναδά. Εκτός από τις μαθηματικές διαλέξεις που έδωσε, έκανε και ομιλίες στις ελληνικές κοινότητες πάνω σε ελληνικά θέματα. Την ίδια χρονιά, ταξιδεύοντας στον Ειρηνικό Ωκεανό από τον Παναμά προς το Λος Αντζελες, έγραψε μία περίφημη εργασία, με τίτλο «Οι πλέον γενικοί μετασχηματισμοί επιπέδων περιοχών που μετασχηματίζουν κύκλους σε κύκλους». Στις 31 Αυγούστου του 1936, στο συνέδριο που διοργάνωσε η Αμερικανική Μαθηματική Εταιρεία στο Κέμπριτζ της Μασαχουσέτης για τα 300 χρόνια του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ, έκανε μία ανακοίνωση με θέμα «Οι απαρχές της έρευνας στο Λογισμό Μεταβολών».

Το 1937 επισκέφθηκε πάλι την Ελλάδα όπου πήρε μέρος στις εορταστικές εκδηλώσεις για τα 100 χρόνια της Αρχαιολογικής Εταιρείας, με μια ανακοίνωσή του με τίτλο:

«Περὶ τῶν καμπυλῶν τοῦ στηλοβάτου τοῦ Παρθενῶνος καὶ περὶ τῆς ἀποστάσεως τῶν κιόνων αὐτοῦ».

Κατά το χρονικό διάστημα 1938-1943 ο Καραθεοδωρή εξακολουθεί να εργάζεται επιστημονικά. Δημοσιεύει περί τις 15 εργασίες και γράφει τρία βιβλία. Κατά τη διάρκεια του ναζιστικού καθεστώτος περιορίστηκε όπως ήταν επόμενο στο καθαρά επιστημονικό του έργο, δεν έκρυβε, όμως, ποτέ την αντίθεσή του στο ναζισμό.

Το 1945 τρία Πανεπιστήμια των ΗΠΑ του πρόσφεραν τη θέση του επισκέπτη καθηγητή την οποία αρνήθηκε. Αλλωστε ήταν 72 ετών. Μετά τη συνθηκολόγηση της Γερμανίας η ζωή εκεί ήταν αρκετά δύσκολη, όχι μόνο για τους Γερμανούς, αλλά και για τους ξένους που έμεναν στη Γερμανία.

Ο Καραθεοδωρή έχασε όλες τις καταθέσεις που είχε στο εξωτερικό. Εσωσε, όμως, το σπίτι του στο Μόναχο, τη μεγάλη βιβλιοθήκη του και τα διάφορα έργα τέχνης, αλλά έμεινε χωρίς οικονομικούς πόρους, εφ' όσον σταμάτησε η καταβολή της συντάξεώς του.

Στις 2 Οκτωβρίου του 1946, ύστερα από μεγάλο αγώνα 7 μηνών, κατόρθωσε να πάρει άδεια από τις α-

14

15

15. Ο Ελληνας μαθηματικός, μέλος των σημαντικότερων Ακαδημιών της Ευρώπης

μερικανικές αρχές και να πάει στη Ζυρίχη της Ελβετίας, για μερικές εβδομάδες. Εκεί συνάντησε την κόρη του Δέσποινα (η οποία δεν μπορούσε να επισκεφθεί τη Γερμανία). Στις 25 Οκτωβρίου του 1946 επιστρέφει στο Μόναχο, γιατί ήταν πολύ άρρωστη η γυναίκα του. Τα χρόνια αυτά τον Καραθεοδωρή και τη γυναίκα του συντηρούσε ο γιος τους Στέφανος, που είχε μετατρέψει το σπίτι τους σε φροντιστήριο. Οι μαθητές φυσικά πλήρωναν σε τρόφιμα ή σε διάφορα άλλα είδη πρώτης ανάγκης. Η κόρη τους Δέσποινα δεν μπορούσε να τους στείλει χρήματα, λόγω των απαγορεύσεων που επικρατούσαν.

Στις 4 Δεκεμβρίου του 1949 δίνει το τελευταίο παρών στα μαθηματικά με μια διάλεξη στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου με θέμα «Μήκος και εμβαδόν».

Οπως μου διηγήθηκε στις 15.12.1999 η θυγατέρα του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή κυρία **Δέσποινα Ροδοπούλου-Καραθεοδωρή**, από το 1929 έως και το 1932 ο πατέρας της, σε συνεργασία με τον **Α. Αϊνστάιν**, φυγάδευσαν πολλούς επιστήμονες εβραϊκής καταγωγής, εξασφαλίζοντάς τους προσκλήσεις για εργασία σε Πανεπιστήμια των ΗΠΑ. Η διαίσθηση που διέθεταν οι μεγάλοι αυτοί επιστήμονες συνετέλεσε ώστε να προβλέψουν τη δυσάρεστη εξέλιξη των πραγμάτων με την άνοδο του ναζισμού. Το 1933 ο Α. Αϊνστάιν κατέφυγε με τη σειρά του στις ΗΠΑ.

Το επιστημονικό έργο του Καραθεοδωρή τον έταξε μεταξύ των μεγάλων σύγχρονων μαθηματικών, προκάλεσε δε τη μεγάλη και επίσημη εκτίμηση της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας. Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή έγινε μέλος των Ακαδημιών επιστημών Βερολίνου (1919), Γκέτινγκεν (1920), Μονάχου (1925), Μπολόνιας (1926), Αθηνών (1927), Παπικής (1928) και Ρώμης (1929). Παράλληλα ήταν μέλος πολλών επιστημονικών εταιρειών, από τις οποίες δεσπόζουσα θέση είχε (για την εποχή που αναφερόμαστε) η εταιρεία Λυγκέων της Ρώμης (dei Lincei di Roma).

Από το 1929 μέχρι το 1932 ο Καραθεοδωρή μαζί με τον Αϊνστάιν φυγάδευσαν πολλούς επιστήμονες εβραϊκής καταγωγής

Αξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι η Ακαδημία Αθηνών ευθύς μετά τη σύστασή της έσπευσε (συνεδρία 26ης Νοεμβρίου 1926) να εκλέξει[9] τον Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή ως τακτικό της μέλος για την τάξη των Θετικών Επιστημών, αν και αυτός μόνιμα κατοικούσε στο εξωτερικό και κατείχε δημόσια θέση σε ξένο κράτος. Η τιμή αυτή δεν επαναλήφθηκε για κανένα άλλο διαπρεπή Ελληνα επιστήμονα που διατελούσε με τις ίδιες συνθήκες.

Τα δύσκολα χρόνια του πολέμου

Κατά τη διάρκεια του πολέμου (1939-1944) ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή εργάστηκε σκληρά κι αυτό οφείλεται εκτός από τη μεγάλη δημιουργική ωριμότητά του και στο γεγονός ότι ήθελε με την ερ-

16. Ο Καραθεοδωρή είχε αλληλογραφία με τον Αϊνστάιν. Σε μια από τις απαντητικές επιστολές του ο μεγάλος φυσικός γράφει: «Αν όμως λύσετε και το πρόβλημα των κλειστών γραμμών του χρόνου θα σταθώ μπροστά σας με σταυρωμένα τα χέρια. Σας χαιρετά ο όλος δικός σας Α. Αϊνστάιν»

γασία του να τραβήξει τη σκέψη του από τα τραγικά γεγονότα που έβλεπε ή που μάθαινε. Εγραψε περίπου 17 εργασίες από τις οποίες δημοσίευσε τις 10. Ασχολήθηκε παράλληλα με εκδόσεις ή επανεκδόσεις βιβλίων του. Πολυάριθμα είναι ακόμη τα σύντομα άρθρα που δημοσίευσε και πολυάριθμες οι διαλέξεις που έδωσε κατά την περίοδο αυτή.

Το 1939 άρχισε να μαθαίνει και ολλανδικά, τα οποία τελειοποίησε μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα.

Επιπλέον είχε να φροντίσει την άρρωστη από καρδιά γυναίκα του και τον χτυπημένο από πολιομυελίτιδα γιο του. Η κόρη του Δέσποινα βρισκόταν στην Τανγκανίκα της Αφρικής όπου ήταν εγκατεστημένος ο σύζυγός της.

Οπως καταλαβαίνει ο αναγνώστης, ο Καραθεοδωρή δεν είχε γνωριμίες και επαφές με ανθρώπους της υπαίθρου που θα μπορούσαν να τον προμηθεύσουν με τρόφιμα. Ούτε ήταν δυνατόν αυτός, που είχε έναν ανεβασμένο τρόπο σκέψης, να έρθει σε επαφή με τους διάφορους μαυραγορίτες της εποχής του. Αντιμετώπιζε, όμως, τη δύσκολη αυτή ζωή με αξιοπρέπεια και αισιοδοξία, προσπαθώντας παράλληλα να δίνει κουράγιο στα αγαπημένα του πρόσωπα.

Ο καθηγητής **Βίλχελμ Σις** (Wilhelm Süss) διηγούνταν μετά τον πόλεμο ότι τόσο πολύ απορροφούσαν τον Καραθεοδωρή οι ερευνητικές του εργασίες, ώστε πολλές φορές, που οι σειρήνες καλούσαν τον άμαχο πληθυσμό στα καταφύγια για να προφυλαχθεί από τους βομβαρδισμούς, αυτός δεν εγκατέλειπε τη δουλειά του, αν και υπήρχε άμεσος κίνδυνος για τη ζωή του. Μια-δυο φορές,

Κατά τους βομβαρδισμούς, στο καταφύγιο με το ένα χέρι κρατούσε στοργικά τη γυναίκα του και με το άλλο έγραφε

δε, που αναγκάστηκε να πάει σε καταφύγιο, δεν σταμάτησε ούτε εκεί να γράφει. Με το ένα χέρι κρατούσε στοργικά τη γυναίκα του και με το άλλο έγραφε... Εγραφε σε ένα περιβάλλον που κάθε άλλο παρά ευχάριστο ήταν. Ο πόλεμος των βομβών μετέτρεψε σε ερείπια μια μεγάλη έκταση από το München-Bogenhausen και απειλούσε μέρα και νύχτα το ωραίο σπίτι των Καραθεοδωρή στην οδό Rauch No 8.

Το Σεπτέμβριο του 1973 ο **Δημήτριος Κάππος** σε ένα διάλειμμα του «διεθνούς συμποσίου Κ. Καραθεοδωρή» έλεγε στον τότε πρόεδρο της ΕΜΕ **Αριστείδη Πάλλα** ότι προκαλούσαν απέραντη θλίψη στον Καραθεοδωρή οι λίγες πληροφορίες που έπαιρνε σχετικά με τα δεινά του ελληνικού λαού, κατά τα μαύρα χρόνια της γερμανικής κατοχής.

Στις 14 Φεβρουαρίου 1943, αν και τα ταξίδια ήταν ιδιαίτερα δύσκολα, κατάφερε με πολλούς κόπους να πάει στο Γκέτινγκεν για να παραστεί στην κηδεία του **Ντ. Χίλμπερτ**. Με μεγάλη συγκίνηση εκφώνησε τον επικήδειο ως εκπρόσωπος των Γερμανών μαθηματικών.

Ο Καραθεοδωρή και η οικογένειά του κατόρθωσαν να επιβιώσουν του μεγάλου πολέμου...

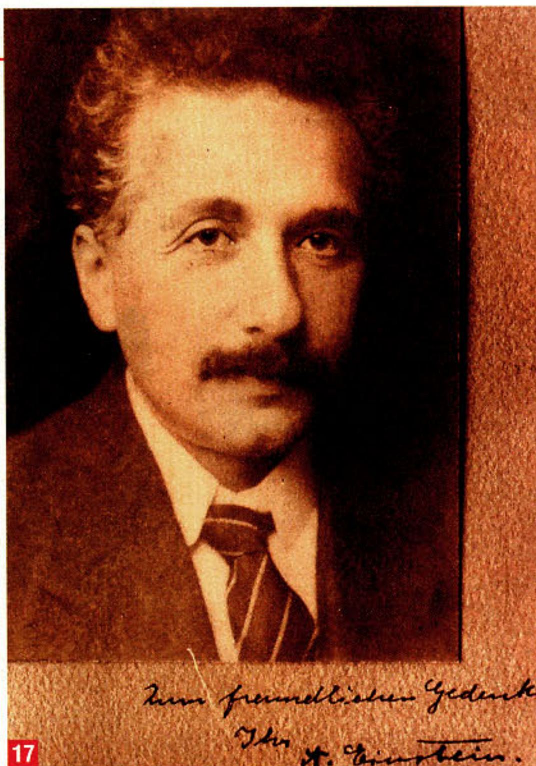
Ο θάνατος του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή

Την άνοιξη του 1947, λίγο μετά το θάνατο της γυναίκας του, ήρθε η βαριά ασθένεια[10] που τον έστειλε για πολλούς μήνες στην κλινική. Λόγω της καταστάσεως της υγείας του ο Καραθεοδωρή πριν πεθάνει μπαινόβγαινε σε διάφορα νοσοκομεία. Οταν

η υγεία του το επέτρεπε έπαιρνε μέρος στις συνεδριάσεις της Ακαδημίας και της Μαθηματικής Εταιρείας του Μονάχου. Τον Οκτώβριο του 1948 ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή ασθένησε πάλι βαριά. Παρά ταύτα η ψυχική του διάθεση ήταν καλή και δεν έχασε ούτε τότε την ευθυμία του. Την ίδια χρονιά κατόρθωσε να τον επισκεφθεί στη Γερμανία και η κόρη του Δέσποινα.

Λίγο πριν από τα Χριστούγεννα του 1949, στις 16.12, έδωσε στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου την τελευταία διάλεξη της ζωής του με θέμα: «Περὶ μήκους καὶ ἐπιφανείας».

Αν και ήταν ήδη 76 ετών τη διάλεξη την έδωσε, όπως πάντα, χωρίς χειρόγραφο. Είχε σημειώσει μόνο ελάχιστες λέξεις-κλειδιά για τη βιβλιογραφία.

17. Αφιέρωση του Αϊνστάιν στον Κ. Καραθεοδωρή: «Εις φιλική ανάμνηση ο όλος δικός σας Α. Αϊνστάιν»

Στις 2 Φεβρουαρίου του 1950 ο πρύτανης του Πανεπιστημίου του Μονάχου ανήγγειλε στον ομόλογό του στο Πανεπιστήμιο Αθηνών ότι το «πνεῦμα τοῦ διασήμου ἕλληνος μαθηματικοῦ *Κων/νου Καραθεοδωρῆ* ἐπέταξεν εἰς τοὺς αἰθέρας».

Ο Καραθεοδωρή τάφηκε στο νεκροταφείο του Μονάχου δίπλα στην αγαπημένη του Ευφροσύνη.

Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή πέθανε θρηνούμενος από τους μαθηματικούς και τους φυσικούς όλου του κόσμου, αλλά και από τον πνευματικό κόσμο δύο λαών που τον θεωρούσαν και οι δύο ως τον καλύτερο εκπρόσωπό τους, του ελληνικού και του γερμανικού.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ο Αλέξανδρος ήταν εξάδελφος του παππού του Κωνσταντίνου και μετέπειτα πεθερός του.
2. Πρόκειται για το γνωστό ποιητή και διηγηματογράφο.
3. Εκεί υπήρξε συμφοιτητής με το μετέπειτα καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών Νικόλαο Χατζηδάκη (1872-1942).
4. Ν. Καστάνη, *«Η 70χρονη πορεία του τμήματος μαθηματικών του Α.Π.Θ.»* (Ζήτη), Θεσσαλονίκη 1999, σελίδα 12.
5. Ν. Σακελλαρίου, *«Τα προηγηθέντα της ιδρύσεως του Α.Π.Θ.»*, Ανάτυπο, Αθήνα 1950.
6. Τα βιβλία αυτά είχαν ανάγλυφη κυκλική σφραγίδα με την παράσταση του ήλιου και περιμετρικά την ένδειξη «Πανεπιστήμιον Σμύρνης».
7. Διαδέχθηκε τον μαθηματικό F. Lindemann.
8. Το αντικείμενο της διδασκαλίας του ήταν «Περὶ τῆς συμμόρφου ἀπεικονίσεως».
9. Τα αρχικά μέλη της Ακαδημίας Αθηνών ήταν διορισμένα. Οι πρώτοι που εκλέχθηκαν με ψηφοφορία ήταν ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή, ο Δημήτριος Καμπούρογλου και ο Γεώργιος Στρέιτ.
10. Ισως ήταν καρκίνος του ήπατος. ■

Της ΔΕΣΠΟΙΝΑΣ ΤΡΑΥΛΟΥ
οικονομολόγου-εκδότριας

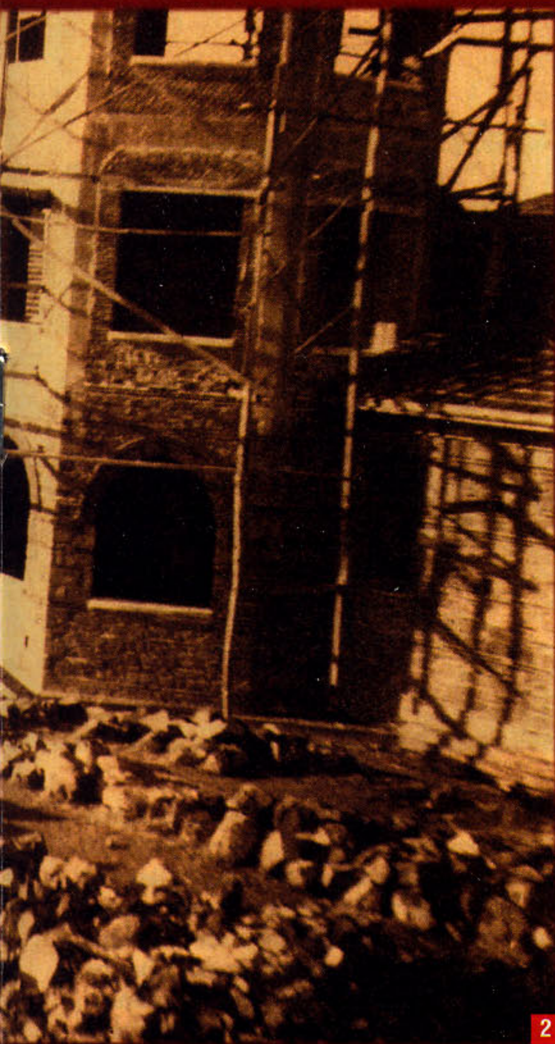
«Ενας από τους τελευταίους Ελληνες που είδα στους δρόμους της Σμύρνης πριν από την είσοδο των Τούρκων ήταν ο καθηγητής **Καραθεοδωρή**, πρύτανις του καταδικασμένου εν τη γενέσει του Πανεπιστημίου. Οταν αναχώρησε ο Καραθεοδωρή από τη Σμύρνη, ήταν σαν να έφευγε από τη Μικρά Ασία η ενσάρκωση της ελληνικής ευφυΐας, της τέχνης και του πολιτισμού», γράφει ο τότε πρόξενος της Αμερικής στη Σμύρνη **Τζορτζ Χόρτον** (George Horton) στο βιβλίο του «Αναφορικά με την Τουρκία».

Ετσι γράφτηκε ο επίλογος ενός μεγαλεπήβολου σχεδίου. Εμπνευστές του υπήρξαν ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή και ο **Ελευθέριος Βενιζέλος**. Οραματίστηκαν όχι μόνο την απελευθέρωση της Μικράς Ασίας, αλλά τον εκπολιτισμό και την πνευματική και διοικητική άνθησή της, με επίκεντρο το Πανεπιστήμιο της Σμύρνης. Το Πανεπιστήμιο αυτό, με το χαρακτηριστικό λεκτικό έμβλημα «Φῶς ἐξ Ἀνατολῶν», θα περιλάμβανε και Σχολή ανατολικών γλωσσών, καθώς και Ανώτερο μουσουλμανικό ιεροδιδασκαλείο. Οπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο **Ευάγγελος Σπανδάγος** στο βιβλίο του «Η ζωή και το έργο του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή»:

«Αυτό έγινε από τον Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή για να αναδείξει τον εκπολιτιστικό χαρακτήρα της ελληνικής διοικήσεως προς τους αλλοεθνείς υπηκόους και για να προβάλει την πνευματικότητα του ανωτάτου αυτού ιδρύματος».

Παρ' όλο που ο Καραθεοδωρή ήταν ολόψυχα δοσμένος στα μαθηματικά, ωστόσο η μακροχρόνια ε-

Ο ΙΔΡΥΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕ

2

3

1. Ο Κων. Καραθεοδωρή στην είσοδο του κτιρίου του Πανεπιστημίου Σμύρνης (φωτογραφία του 1920).
2. Οικοδομικές εργασίες στο κτίριο του Πανεπιστημίου της Σμύρνης (φωτογραφία του 1920).
3. «Τῷ διαπρεπῆ Καθηγητῆ τῶν Μαθηματικῶν καὶ σοφῷ διοργανωτῆ τοῦ Α΄ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου ἐν τῆ ἀπελευθερωθείσῃ πρωτευούσῃ τῆς Μικρασιατικῆς Ἑλλάδος Κυρίῳ Κ. Καραθεοδωρῆ»: ιδιόχειρη αφιέρωση του εθνομάρτυρος μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσοστόμου σε φωτογραφία του 1920

νασχόληση της οικογένειάς του με την πολιτική και τη διπλωματία δεν του επέτρεπε να αδιαφορεί για τα κοινά.

Η οικογενειακή αυτή παράδοση, το αναγνωρισμένο επιστημονικό κύρος, η εκπεφρασμένη φιλοπατρία, καθώς και τα αποδεδειγμένα διοικητικά προσόντα του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή οδήγησαν τον Ελευθέριο Βενιζέλο στο να τον καλέσει το Σεπτέμβριο του 1919 στο Παρίσι από το Βερολίνο. Εκεί ο Καραθεοδωρή του παρουσίασε κάποιες απόψεις του για την ίδρυση ενός δεύτερου Πανεπιστημίου στην Ελλάδα και του υπέβαλε (τον Οκτώβριο του 1919) σχετικό γραπτό υπόμνημα. Ο Βενιζέλος αποφάσισε έδρα αυτού του δεύτερου Πανεπιστημίου να είναι η Σμύρνη, η οποία ήδη από το Μάιο του 1919 είχε απελευθερωθεί από τον ελληνικό στρατό. Η ιδέα αυτή ενθουσίασε τον Καραθεοδωρή. Ετσι, όταν τον Ιούλιο του 1920 η κυβέρνηση Βενιζέλου του υπέβαλε την παράκληση να αποδεχθεί τη θέση του τακτικού καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών και να οργανώσει παράλληλα το Πανεπιστήμιο της Σμύρνης, δέχθηκε, παρ' ότι εγκατέλειπε με αυτόν τον τρόπο την αξιοζήλευτη σταδιοδρομία που του εξασφάλιζε η θέση του τακτικού καθηγητή σε ένα από τα καλύτερα Πανεπιστήμια του κόσμου, το Πανεπιστήμιο του Μονάχου.

Ο Καραθεοδωρή συνέταξε το σχέδιο της λειτουργίας του Πανεπιστημίου κατά το πρότυπο των αγγλοσαξονικών ιδρυμάτων, τα οποία περιλάμβαναν θεωρητικές και εφαρμοσμένες επιστήμες. Παράλληλα, μερίμνησε για την προμήθεια εργαστηριακών οργάνων και βιβλίων για τη βιβλιοθήκη.

Επίσημα η οργάνωση του Πανεπιστημίου της Σμύρνης ανατέθηκε στον Καραθεοδωρή από τον ύπατο αρμοστή της Ελλάδας **Αριστείδη Στεργιάδη**. Η σχετική σύμβαση υπογράφτηκε στις 27 Οκτωβρίου 1920. Με αυτήν ανατίθεται στον Καραθεοδωρή η καθηγεσία στο Πανεπιστήμιο Σμύρνης με μισθό ▶

ΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΣΜΥΡΝΗΣ

4. Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή στο γραφείο του στο Πανεπιστήμιο της Σμύρνης (φωτογραφία του 1920)

4.000 δραχμών το μήνα, για πέντε χρόνια. Για την αγορά οργάνων και ειδικού υλικού το υπουργείο Εξωτερικών του έστειλε 500.000 μάρκα και η Υπατη Αρμοστεία Σμύρνης 200.000 μάρκα. Στο έργο της επιλογής και προμήθειας των απαιτούμενων οργάνων είχε συμπαραστάτη τον καθηγητή του Πανεπιστημίου του Βερολίνου **Γεώργιο Ιωακείμογλου**. Τα όργανα αυτά και άλλο επιστημονικό υλικό συσκευάστηκαν σε 82 κιβώτια και στάλθηκαν στη Σμύρνη.

Ο Καραθεοδωρή φρόντισε ακόμη και για την επίπλωση του Πανεπιστημίου. Αγόρασε τα αναγκαία έπιπλα από τον οίκο του Βερολίνου Zelder und Platen.

Σύμφωνα με το διάταγμα της Υπατης Αρμοστείας Σμύρνης, το σχετικό με την ίδρυση του Πανεπιστημίου, αυτό θα περιλάμβανε:

1. *Σχολή γεωπονική και φυσικών επιστημών,* με σκοπό την εκπαίδευση πολιτικών μηχανικών, μηχανολόγων, αρχιτεκτόνων, ηλεκτρολόγων, χημικών, γεωλόγων, βοτανολόγων, ζωολόγων κ.ά. Επίσης

Ο Καραθεοδωρή συνέταξε το σχέδιο της λειτουργίας του Πανεπιστημίου κατά το πρότυπο των αγγλοσαξονικών ιδρυμάτων

προβλεπόταν η διοργάνωση ειδικών σεμιναρίων επιμόρφωσης κτηματιών και πρακτικών γεωργών. Σε αυτούς θα παρέχονταν συμβουλές για την καλύτερη και αποδοτικότερη καλλιέργεια των κτημάτων, καθώς και για την καταπολέμηση των νόσων των ζώων και των φυτών. Η επιστημονική έρευνα θα γινόταν στα εργαστήρια της σχολής και σε ένα πρότυπο, πειραματικό, μεγάλο αγρόκτημα στο Τεπέκιοϊ.

2. *Σχολή ανατολικών γλωσσών και ανατολικού πολιτισμού,* από όπου θα αποφοιτούσαν δάσκαλοι για τα ανώτερα εκπαιδευτήρια.

Στη σχολή θα διδάσκονταν η τουρκική, η αραβική, η περσική, η αρμενική, καθώς και η αρχαία και νεότερη εβραϊκή γλώσσα.

Προβλεπόταν δε η λειτουργία ιδιαίτερου φροντιστηρίου για την πρακτική διδασκαλία φοιτητών άλλων σχολών.

3. *Σχολή δημοσίων υπαλλήλων,* για τη διδασκαλία της κοινωνικής και οικονομικής επιστήμης και του διοικητικού δικαίου.

4. *Σχολή Εμπορική.*

5. *Σχολή χωροσταθμών και εργοδηγών,* από όπου θα αποφοιτούσαν επιστάτες τεχνικών έργων.

6. *Ανώτερο μουσουλμανικό ιεροδιδασκαλείο,* για τη μόρφωση μουφτήδων και ιεροδικαστών.

7. *Ινστιτούτο υγιεινής,* από το οποίο θα γίνονταν δωρεάν βακτηριολογικές, υγιεινολογικές, ορολογικές και βιοχημικές εξετάσεις, θα παρασκευάζονταν εμβόλια, οροί, αντιτοξίνες, αντιγόνα κ.ά. Το ινστιτούτο αυτό αποσκοπούσε στην καταπολέμηση των λοιμωδών νόσων, της ελονοσίας, της φυματιώσεως, των αφροδισίων κ.λπ. Θα αποτελούσε ακόμη κέντρο μετεκπαιδεύσεως γιατρών, οι οποίοι θα επιθυμούσαν να αναλάβουν δημόσια υγειονομική υπηρεσία. Επίσης θα παρέδιδε ιδιαίτερα μαθήματα σε νοσηλευτές και μαίες.

8. *Δημόσια Βιβλιοθήκη,* η οποία θα περιείχε όχι μόνο συγγράμματα, αλλά και βιβλία γενικού ενδιαφέροντος.

Ο Καραθεοδωρή θεωρούσε τη βιβλιοθήκη ως «σπονδυλική στήλη» του Πανεπιστημίου. Φιλοδοξία του ήταν να την εμπλουτίσει τόσο, ώστε να είναι μοναδική στην Ανατολή. Για το σκοπό αυτό ζήτησε από την Αρμοστεία έγκριση και προσέλαβε ως ειδικό το δόκτορα Γ. Αουσερερ (J. Ausserer), που για 12 χρόνια ήταν υπάλληλος της Εθνικής Βιβλιοθήκης του Βερολίνου και επιπλέον ήξερε τούρκικα. Ο Στεργιάδης ενέκρινε το διορισμό. Ο Αουσερερ πέτυχε την αγορά σπουδαίων συγγραμμάτων, τα οποία στάλθηκαν στη Σμύρνη συσκευασμένα σε 36 μεγάλα κιβώτια. Αργότερα σε αυτά προστέθηκαν πολλά σπάνια και δυσεύρετα βιβλία σχετικά με τη Μικρά Ασία. Τα είχαν συγκεντρώσει οι Αυστριακοί αρχαιολόγοι, οι οποίοι διενεργούσαν ανασκαφές στην περιοχή της Εφέσου και της Σμύρνης κατά τα χρόνια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Η επιλογή του καθηγητικού προσωπικού του Πανεπιστημίου έγινε από τον ύπατο αρμοστή Στεργιάδη, με βάση τα πρόσωπα που του υπέδειξε ως κα-

4

5

5. Φωτογραφία (Νοέμβριος 1923) του Πλαστήρα με ιδιόχειρη αφιέρωση προς τον Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή

τάλληλα ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή. Ετσι για την έδρα της μικροβιολογίας επέλεξε και διόρισε τον καθηγητή του Πανεπιστημίου του Βερολίνου Γεώργιο Ιωακείμογλου.[1] Ο μηνιαίος μισθός του ορίστηκε στις 3.000 δρχ. για πέντε χρόνια. Μέχρι να λειτουργήσει η πανεπιστημιακή του έδρα θα αναλάμβανε τη διεύθυνση του εργαστηρίου υγιεινής, το οποίο αποτελούσε παράρτημα του Πανεπιστημίου, και την εποπτεία όλων των υπηρεσιών δημόσιας υγείας της Σμύρνης.

Για την έδρα της φυσικής τον **Φρίξο Θεοδωρίδη**, διπλωματούχο του Πολυτεχνείου της Ζυρίχης και μαθητή του διάσημου φυσικού **Πιέρ Βάις** (Pierre Weiss). Ο μισθός του ορίστηκε στις 3.000 δρχ. το μήνα.

Για την έδρα της χημείας διορίστηκε ο **Π. Κυρόπουλος**, ο οποίος υπήρξε για πολλά χρόνια βοηθός του σπουδαιότερου την εποχή εκείνη φυσικοχημικού και μεταλλειολόγου **Α. Τάμαν** (A. Tamann).

Για την αγρονομική επιστήμη διορίστηκε, με μηνιαίο αντιμίσθιο 3.000 δρχ., ο **Θεολόγος Κεσίσογλου** από την Καισάρεια. Είχε σπουδάσει στην ανώτερη βελγική αγρονομική σχολή του Gembloux και είχε οργανώσει γεωργικές σχολές στην Κίνα, στην Κολομβία και στην Ουρουγουάη, όπου και δίδαξε μαθήματα κτηνοτροφίας. Είχε επίσης αξιόλογο συγγραφικό έργο σε γλώσσα γαλλική και ισπανική.

Μηχανουργός του Πανεπιστημίου της Σμύρνης, με πρόταση πάντοτε του Καραθεοδωρή, διορίστηκε ο **Ε. Πάσκεβιτς**, ο οποίος ανέλαβε τη διασκευή του εργαστηρίου φυσικής και χημείας.

Γραμματέας του Πανεπιστημίου διορίστηκε κι ανέλαβε ο **Νικόλαος Κριτικός**.[2] Υπηρετούσε τότε στη Μεραρχία Κυδωνίων και αποσπάστηκε στην υπηρεσία του Πανεπιστημίου με ειδική διαταγή της Στρατιάς Μικρασίας.

Τέλος, στο αρχιτεκτονικό γραφείο του Πανεπιστημίου διορίστηκε ο **Κ. Γιωτούλος**.

Στη μισθοδοτική κατάσταση του προσωπικού οργανώσεως του Πανεπιστημίου Σμύρνης, κατά τον τελευταίο μήνα πριν από τη Μικρασιατική Καταστροφή (Αύγουστος 1922), αναγράφονται: Κ. Καραθεοδωρή με μηνιαία χρηματική αποζημίωση 4.000 δρχ., Ν. Κριτικός, γραμματέας, με μηνιαίο μισθό 775 δρχ., Θ. Κεσίσογλου, οργανωτής γεωπονικής σχολής, με δρχ. 3.000, Φρίξος Θεοδωρίδης, διευθυντής Φυσιολογικού Ινστιτούτου, με δρχ. 3.000, Ε. Πάσκεβιτς, λεπτομηχανουργός, με δρχ. 1.800, **Δ. Δεργάλη**, σχεδιάστρια, με 900 δρχ., Ν. Ζωγράφος, ακόλουθος, με 562 δρχ., **Σ. Τοκάτογλου**, δακτυλογράφος, με 300 δρχ. και ακόμη τρεις καθαρίστριες, ένας φύλακας και ένας κλητήρας με μισθούς από 150-250 δρχ.[3]

Ο Γεώργιος Ιωακείμογλου δεν αναγράφεται στη μισθοδοτική κατάσταση γιατί, απογοητευμένος από τις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου του 1920, κυριεύτηκε από απαισιοδοξία ως προς την τύχη της Μικρασίας και δεν επέστρεψε στη Σμύρνη, παρά τις επίμονες προσπάθειες του Καραθεοδωρή να τον μεταπείσει.

Ως κτίριο του Πανεπιστημίου Σμύρνης χρησιμοποιήθηκε ένα μεγάλο και ευρύχωρο κτίριο στο λόφο Μαχρή Μπαμπά. Το κτίριο ήταν μισοτελειωμένο, όταν απελευθερώθηκε η Σμύρνη. Προοριζόταν να στεγάσει δημόσια βιβλιοθήκη και ανώτερη τουρκική σχολή. Αμέσως η Υπατη Αρμοστεία ασχολήθηκε με τη διασκευή και την αποπεράτωση του κτιρίου, το οποίο θα περιλάμβανε 70 ευρύχωρες και ηλιόλουστες αίθουσες, αμφιθέατρο 320 θέσεων ▶

6. Το κτίριο του Ελληνικού Πανεπιστημίου της Σμύρνης στο λόφο Μπαχρή Μπαμπά

και μεγάλο περίβολο. Το ημιτελές κτίριο συμπληρώθηκε και διαρρυθμίστηκε από την τεχνική εταιρεία των Αθηνών του **Α. Ζαχαρίου**. Την επιστασία των έργων είχε ο πολιτικός μηχανικός **Δραγώνας Ευστάθιος**. Οι εργασίες αποπερατώθηκαν τον Οκτώβριο του 1921.

Από τον Αύγουστο έως και τον Οκτώβριο του 1921 ο Καραθεοδωρή πήγε στη Γερμανία για να μεριμνήσει για θέματα του Πανεπιστημίου. Επέστρεψε στη Σμύρνη στις 12 Οκτωβρίου. Από τότε παρέμεινε εκεί μέχρι τη Μικρασιατική Καταστροφή. Εργάστηκε με πίστη και ενθουσιασμό για την οργάνωση του Πανεπιστημίου, το οποίο δεν έμελλε, ωστόσο, να λειτουργήσει.

Ο μοιραίος Αύγουστος του 1922 έφτασε με όλα τα γνωστά τραγικά επακόλουθά του για τον Ελληνισμό γενικά και κυρίως για το μικρασιατικό Ελληνισμό. Ο Καραθεοδωρή έμεινε εκεί ώς την τελευταία μέρα. Εφυγε με το τελευταίο ελληνικό πλοίο από τη Σμύρνη και μόνο αφού πρώτα κατάφερε να φορτωθούν για την Αθήνα όλα τα βιβλία και ένα μέρος από τα όργανα του Πανεπιστημίου, που με τόση φροντίδα είχε συλλέξει. Παράλληλα, φρόντισε να εφοδιάσει με συστατικές επιστολές το διοικητικό προσωπικό του Πανεπιστημίου, το οποίο αποχώρησε «ἕνεκεν ἀνωτέρας βίας», όπως χαρακτηριστικά έγραψε σε αυτές.

Οπως διηγήθηκε ο σχεδιαστής του Πανεπιστημίου Σμύρνης Δημήτρης Δεργαλής στο δημοσιογράφο **Θεοδόσιο Δανιηλίδη**,[4] στις 23 Αυγούστου 1922 ο Καραθεοδωρή συγκέντρωσε το προσωπικό του

Θ. Δανιηλίδης: «Του έκανα νόημα να έρθει, αλλά αυτός προσπαθούσε να παρηγορήσει μια γριούλα. Σχεδόν σηκωτό τον πήγα στη βάρκα»

Πανεπιστημίου και με τρεμάμενη φωνή είπε: «Φίλοι μου, οι Τούρκοι ένοπλοι έφτασαν προ των πυλών. Δυστυχώς το όραμα της Μεγάλης Ελλάδος για μια ακόμα φορά δύει. Πρέπει όλοι να εγκαταλείψετε το συντομότερο τη Σμύρνη. Εχω έτοιμες συστατικές επιστολές για καθένα από εσάς και λίγα χρήματα από το ταμείο του Πανεπιστημίου. Καλή τύχη και καλή αντάμωση».

Ο Καραθεοδωρή ήταν ο τελευταίος που κλείδωσε την κεντρική πόρτα του κτιρίου του Πανεπιστημίου της Σμύρνης. Οι λυγμοί του συνόδευαν το γύρισμα στην κλειδαριά του μεγάλου κλειδιού της πόρτας. Το κλειδί αυτό το παρέδωσε αργότερα συμβολικά στον **Νικόλαο Πλαστήρα**.

Ο ίδιος ο Θ. Δανιηλίδης γράφει στο προσωπικό του ημερολόγιο: «Ημουν έτοιμος να αποπλεύσω με μια κατάμεστη βάρκα, όταν είδα στην προκυμαία τον Καθηγητή. Του έκανα νόημα να έρθει, αλλά αυτός προσπαθούσε να παρηγορήσει μια γριούλα. Σχεδόν σηκωτό τον πήγα στη βάρκα. Μέχρι να φτάσουμε στο "Νάξος" είχε στραμμένη την κεφαλή προς τη μεριά της Σμύρνης που καιγόταν. Ηταν αμίλητος και δακρυσμένος...».

Ο **Χρήστος Εμ. Αγγελομάτης** σε μια σειρά άρθρων του στην εφημερίδα «Εστία» (1962 και μετά), με τίτλο «Μικρόν Χρονικόν Μεγάλης Τραγωδίας», αφηγείται:

«Ἐκινδύνευσε καὶ ὁ ὀργανωτὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Σμύρνης, Καραθεοδωρῆ, νὰ πέσῃ εἰς τὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἔμεινεν ὁ λαμπρὸς αὐτὸς Ἕλλην μέ-

χρι τῆς τελευταίας στιγμῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον διὰ νὰ σώση τὸ ἐργαστηριακὸν ὑλικόν, ποὺ εἶχε ὀλίγον πρὸ τῆς καταστροφῆς μεταφερθῆ ἀπὸ τὴν Γερμανίαν, βέβαιος, ὅτι ὁ Στεργιάδης, ποὺ τὸν ἐθεωροῦσε φίλον του καὶ τὸν εἶχε φέρει ἀπὸ τὴν Γερμανίαν, θὰ τοῦ ἐξησφάλιζε μίαν θέσιν ἐπὶ τῆς "Νάξου". Ἀλλὰ ὁ Στεργιάδης δὲν εἶχεν ἐγκαταλείψει εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἀρκετοὺς δικαστικοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτόν. Καὶ ἴσως ὁ Καραθεοδωρῆ νὰ μὴ διέφευγε τὴν σύλληψιν, ἂν δὲν τὸν συνήντα ἕνας σμυρναῖος δημοσιογράφος, ὁ Θεοδόσιος Δανιηλίδης, ὁ ὁποῖος τὸν μετέφερε μὲ τὴν βάρκαν ποὺ διέθετεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν "Νάξον"...».

Ο καθηγητής **Χάινριχ Τίτσε** (Heinrich Tietze)[5] σημειώνει:

«Η βίαιη είσοδος των Τούρκων στη Σμύρνη εκμηδένισε τα σχέδια για το Πανεπιστήμιο της Σμύρνης. Μέσα στα δεινά που έλαβαν χώρα, πέτυχε αυτός να εξασφαλίσει τη διαφυγή της συζύγου του και των παιδιών του προς τη Σάμο, όπου είχε συγγενείς, ενώ ο ίδιος έμεινε. Επιβιβάσθηκε δε μόνο κατά το τελευταίο λεπτό σε ένα πλοίο με το οποίο έφτασε στον Πειραιά. Μόνο μετά από πολλές εβδομάδες ήρθε σε επαφή με τους δικούς του».

Ο **Σ. Λοβέρδος** στο βιβλίο του «Ὁ μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος», αναφέρει στη σελίδα 89:

«26 Αὐγούστου 1922: Ὁ Ὕπατος Ἁρμοστὴς ἐπιχειρῶν νὰ ἀναχωρήση ἀναχαιτίζεται ὑπὸ τοῦ ἐξηγριωμένου πλήθους. Ἀγγλικὸν ἄγημα ἐξασφαλίζει τὴν ἐπιβίβασίν του ἐπὶ τοῦ "Ἄιρον Ντιούκ". Τελευταῖοι δημόσιοι λειτουργοὶ ἀναχωροῦν ὁ πρύτανις κ. Κ. Καραθεοδωρῆ καὶ ὁ ταμίας κ. **Ρεβελῆς**, συναποκομίζοντες ὅλα τὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα τῆς ὑπηρεσίας των. Ἀποπλέουν τὰ τελευταῖα πλοῖα κατάφορτα προσφύγων...».

Τα πολύτιμα βιβλία, τα όργανα φυσικής και χημείας του Πανεπιστημίου της Σμύρνης, καθώς και το αρχείο του (έγγραφα, επιστολές, λογαριασμοί τραπεζών, προσφορές, αποδείξεις κ.λπ.) παραδόθηκαν από τον Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή στον καθηγητή **Δημήτριο Χόνδρο**. Το αρχείο αυτό, τα βιβλία και τα όργανα διατηρήθηκαν με μέριμνα των καθηγητών **Μιχαήλ Αναστασιάδη**, **Θεοδώρου Κουγιουμζέλη** και **Σαλτερή Περιστεράκη**. Στη συνέχεια παραδόθηκαν στον καθηγητή και ακαδημαϊκό **Καίσαρα Αλεξόπουλο**. Σήμερα φυλάσσονται στο Μουσείο «Φυσικών Επιστημών και Τεχνολογίας» του Πανεπιστημίου Αθηνών (Σόλωνος 104).

Τα βιβλία και τα όργανα που διασώθηκαν από την καταστροφή φυλάσσονται στο Μουσείο του Πανεπιστημίου Αθηνών

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Γεώργιος Ιωακείμογλου (1886-1979): καθηγητής της φαρμακολογίας, ακαδημαϊκός.
2. Πρόκειται για το γνωστό καθηγητή μαθηματικών του ΕΜΠ (1894-1986).
3. Σημειώνουμε ότι με βάση το Νόμο 2493/1920 «Περί Ελληνικής Διοικήσεως Σμύρνης» η Υπατη Αρμοστεία της Σμύρνης καθόρισε τότε τις αποδοχές των υπαλλήλων ως εξής: του γενικού γραμματέα δρχ. 2.000, του νομάρχη δρχ. 1.200, του διευθυντή β' τάξεως 1.050 δρχ., του τμηματάρχη δρχ. 900 κ.λπ.
4. Εφημερίδα «Ακρόπολις» (φύλλο της 6ης Οκτωβρίου 1924).
5. Αξιόλογος Γερμανός μαθηματικός (1900-1970). ■

Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή

(1873-1950)

Μαθηματικός, γεννημένος στο Βερολίνο. Ο πατέρας του Στέφανος υπηρετούσε την εποχή εκείνη ως πρέσβης της Τουρκίας στο Βέλγιο. Η μητέρα του Δέσποινα ήταν γόνος της γνωστής χιώτικης εμπορικής οικογένειας των Πετροκόκκινων. Σπούδασε πολιτικός μηχανικός στο Βέλγιο και το 1895 αποφοίτησε από τη Στρατιωτική Σχολή του Βελγίου. Συμμετείχε στα έργα οδοποιίας της Λέσβου και της Σάμου και στα έργα του φράγματος του Ασουάν στο διάστημα 1898-1900. Το 1904 παρουσίασε τη διδακτορική του διατριβή με τίτλο «Περί των ασυνεχών λύσεων στο λογισμό των μεταβολών» και τον επόμενο χρόνο έγινε υφηγητής στο Πανεπιστήμιο του Γκέτινγκεν. Το 1920 ο Ελευθέριος Βενιζέλος του ανέθεσε την οργάνωση του Πανεπιστημίου Σμύρνης. Ο Καραθεοδωρή κατάφερε σε σύντομο χρόνο να συντάξει το πρόγραμμα σπουδών και να προσκαλέσει ικανούς καθηγητές, αλλά τον πρόλαβε η Καταστροφή της Σμύρνης το 1922. Το 1923-1924 ήταν καθηγητής στην Αθήνα και στη συνέχεια έγινε καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου όπου παρέμεινε μέχρι το θάνατό του. Υπήρξε μέλος πολλών επιστημονικών εταιρειών και Ακαδημιών. Ευφυέστατος και πολύπλευρος, με μεγάλο πάθος στα μαθηματικά, δημοσίευσε πολλές έρευνες και μελέτες, οι οποίες είναι επίκαιρες ακόμη και σήμερα. Θεωρείται ένας από τους μεγαλύτερους μαθηματικούς του κόσμου στον 20ό αιώνα. Πέθανε στο Μόναχο στις 2 Φεβρουαρίου του 1950 σε ηλικία 77 ετών.

Αλμπερτ Αϊνστάιν

(1879-1955)

Γερμανός φυσικός και μαθηματικός, ο κορυφαίος των νεοτέρων χρόνων. Εζησε στην παιδική του ηλικία στο Μόναχο της Βαυαρίας, αλλά τελείωσε τις σπουδές του στην Ελβετία, παίρνοντας πτυχίο από το Πολυτεχνείο της Ζυρίχης (1900). Εγινε υπήκοος Ελβετός και απασχολήθηκε σε γραφείο ευρεσιτεχνίας της Βέρνης. Το 1905 δημοσίευσε τρεις πραγματείες που αποτέλεσαν σταθμό στη φυσική. Η πρώτη εξέθετε τις αρχές της θεωρίας της ειδικής σχετικότητας, η δεύτερη αποτελούσε μια δοκιμή της ύπαρξης των ατόμων και η τρίτη ερμήνευε το φωτοηλεκτρικό φαινόμενο. Το 1916 δημοσίευσε μια θεμελιώδη πραγματεία πάνω στη θεωρία της γενικής σχετικότητας, που επέκτεινε τις αρχές της ειδικής σχετικότητας στο σύνολο των φυσικών συστημάτων και επέτρεπε να ερμηνευτούν αστροφυσικά φαινόμενα μέχρι εκείνη τη στιγμή ανεξήγητα. Το 1933, ύστερα από την ανάληψη της εξουσίας από τους ναζί, άφησε τη Γερμανία και μετακόμισε στις ΗΠΑ όπου δίδαξε στο Πανεπιστήμιο του Πρίνστον. Παρά το γεγονός ότι ήταν ειρηνιστής, υποστήριξε, χωρίς να συμμετάσχει, τις μελέτες πάνω στην πολεμική χρησιμοποίηση της ατομικής ενέργειας, κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο Αϊνστάιν υπήρξε φίλος και συνεργάτης του Καραθεοδωρή, τον οποίο εκτιμούσε ιδιαίτερα ως επιστήμονα, ενώ συνεργάστηκαν επίσης και στα ναζιστικά χρόνια, φυγαδεύοντας στο εξωτερικό Εβραίους της Γερμανίας. Του απονεμήθηκε το βραβείο Νόμπελ το 1921.

Μαξ Ερνεστ Πλανκ

(1858-1947)

Γερμανός φυσικός, γεννημένος στο Κίελο, πρωτοπόρος της κβαντικής θεωρίας. Ηταν γιος γνωστού νομικού της Γερμανίας, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Κιέλου. Εισήχθη στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου το 1874 και αναγορεύθηκε διδάκτωρ το 1879 σε ηλικία μόλις 21 ετών. Το 1892 έγινε τακτικός καθηγητής και αφιέρωσε την πρώτη φάση της επιστημονικής δράσης στη μελέτη της θερμοδυναμικής. Ηταν αυτές οι μελέτες που τον προσανατόλισαν (1900) προς μια διακοπτόμενη αντίληψη της ενέργειας, με την εισαγωγή ενός στοιχειακού κβάντα της ενέργειας (η σταθερά h του Πλανκ). Οι υποθέσεις του βρίσκονται στη βάση της σύγχρονης φυσικής και του απέφεραν το βραβείο Νόμπελ για τη φυσική το 1918. Ο Πλανκ είχε ιδιαίτερες σχέσεις με τον Καραθεοδωρή, ο οποίος εξάλλου ήταν και μαθητής του και ήταν ο ίδιος που τον προσφώνησε κατά την τελετή υποδοχής του στην Πρωσική Ακαδημία Επιστημών τον Ιούλιο του 1919. Ο Πλανκ υπήρξε άτομο ιδιαίτερα προσηλωμένο στις παραδοσιακές αξίες του γερμανικού ιδεαλισμού, αφοσιωμένος στην εκκλησία και την οικογένεια, άνθρωπος σεμνός και γενναιόδωρος.

Ιούλιος Ερρίκος Πουανκαρέ
(1854-1912)

Σημαντικός Γάλλος μαθηματικός και φυσικός, γεννημένος στη Νανσί. Προερχόταν από οικογένεια πολιτικών, ενώ εξάδελφός του ήταν ο πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο Ραϊμόν Πουανκαρέ. Ασχολήθηκε αρχικά με τη μαθηματική ανάλυση και τη θεωρία των συναρτήσεων και ειδικότερα με την ολοκλήρωση των ελλειπτικών συναρτήσεων. Σ' αυτό το πεδίο μελέτησε προβλήματα της μη Ευκλείδειας Γεωμετρίας και της συνδυαστικής τοπολογίας. Στο πεδίο της φυσικής, ο Πουανκαρέ πραγματοποίησε έρευνες ηλεκτροδυναμικής και προέβλεψε ένα από τα αξιώματα της σχετικότητας. Στο πεδίο της αστρονομίας και της ουράνιας μηχανικής, τέλος, θεμελιώδης είναι η πραγματεία (1889) πάνω στο πρόβλημα των τριών σωμάτων. Σ' αυτόν οφείλεται και μια θεωρία πάνω στην καταγωγή των δορυφόρων. Στην επιστημολογική συζήτηση των αρχών του 20ού αιώνα, ο Πουανκαρέ είχε κεντρική θέση, συμβάλλοντας αποφασιστικά στη θεμελίωση της φιλοσοφίας των επιστημών. Ο Καραθεοδωρή κατά τις επισκέψεις του στο Παρίσι προπολεμικά είχε γνωρίσει τον Πουανκαρέ, καθώς και άλλους σημαντικούς Γάλλους μαθηματικούς, όπως τον Πικάρ και τον Μοντέλ. Ο Ανρί Πουανκαρέ πέθανε στο Παρίσι σε ηλικία 58 ετών.

Δημήτριος Βικέλας
(1835-1908)

Πεζογράφος, γεννημένος στη Σύρο. Ηταν γόνος εύπορης εμπορικής οικογένειας, είχε λάβει εξαιρετική μόρφωση και ήταν ιδιαίτερα καλλιεργημένος και ευφυής άνθρωπος. Αφού απέκτησε σημαντική οικονομική άνεση ως έμπορος στο Λονδίνο (1852-1872), έζησε στο Παρίσι, όπου σχετίστηκε με τους εκεί ελληνιστές συμμετέχοντας στις έρευνες και τις συζητήσεις για την ελληνική λογοτεχνία. Από το 1896, όπου έρχεται οριστικά στην Αθήνα, αναπτύσσει έντονη πνευματική και κοινωνική δράση, κυρίως στο «Σύλλογο προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων» που ίδρυσε ο ίδιος. Την ίδια χρονιά, άλλωστε, στην Αθήνα γίνονται οι πρώτοι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες, στην αναβίωση των οποίων συνετέλεσε ο ίδιος καθοριστικά. Στα ελληνικά γράμματα σημειώνει μεγάλη επιτυχία με το μυθιστόρημά του «Λουκής Λάρας», το οποίο έκανε ιδιαίτερη αίσθηση και μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες, ενώ επηρέασε αποφασιστικά και τους μεταγενέστερους Ελληνες λογοτέχνες. Στη δεκαετία επίσης 1880-90 έγραψε μια σειρά από γνήσια ηθογραφικά διηγήματα. Ο Βικέλας υπήρξε, μαζί με τον Μάρκο Δραγούμη και άλλους γνωστούς διανοούμενους της εποχής, στενός φίλος του Καραθεοδωρή και ανήκε στο στενό κύκλο των γνωριμιών του μεγάλου μαθηματικού. Ο Βικέλας πέθανε στην Κηφισιά σε ηλικία 73 ετών.

Γεώργιος Στρέιτ
(1868-1948)

Νομικός και πολιτικός, γιος του Στέφανου Στρέιτ και της Γεωργίας Λόντου, γεννημένος στην Πάτρα. Σπούδασε στη Λιψία, την Αθήνα και το Βερολίνο. Εγινε διδάκτωρ του Πανεπιστημίου της Λιψίας και τακτικός καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Συμμετείχε σε επιτροπές σύνταξης του Αστικού Κώδικα και των Εμπορικών Νόμων. Υπήρξε επίσης μέλος του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης και μέλος της Ακαδημίας Διεθνούς Δικαίου. Διετέλεσε πρεσβευτής της Ελλάδας στη Βιέννη στο κρίσιμο διάστημα 1910-13, συμβάλλοντας στην αποδοχή των ελληνικών νικών και της ενσωμάτωσης της Θεσσαλονίκης στην Ελλάδα. Συμμετείχε επίσης στις διαπραγματεύσεις κατά τη Συνθήκη του Λονδίνου το 1913. Διετέλεσε υπουργός Εξωτερικών του Βενιζέλου (1913-14), εξασφαλίζοντας την ενσωμάτωση των νησιών του Αιγαίου και την αυτονομία της Β. Ηπείρου. Διαφώνησε με τον Βενιζέλο στο ζήτημα της συμμετοχής της Ελλάδας στον πόλεμο, καθώς πίστευε στην πολιτική τής ουδετερότητας. Ηταν στενός φίλος του βασιλιά Κωνσταντίνου, τον οποίο και υποστήριξε στην περίοδο του Διχασμού. Ως εκπρόσωπος της Ελλάδας στην ΚΤΕ το 1922 συνέβαλε αποφασιστικά στην αποστολή βοήθειας στους πρόσφυγες της Μ. Ασίας και στη διάσωσή τους. Το 1922 ακολούθησε τον Κωνσταντίνο στην εξορία στη Φλωρεντία και επέστρεψε στην Αθήνα το 1928. Ο Γ. Στρέιτ παντρεύτηκε την αδελφή του Καραθεοδωρή Ιουλία, ενώ υπήρξε πολυγραφότατος ως συγγραφέας. Πέθανε στην Αθήνα.

Της ΧΡΙΣΤΙΝΑΣ Π. ΦΙΛΗ
αν. καθηγήτριας ΕΜΠ, Docteur d' Etat,
αντεπιστέλλοντος μέλους της Διεθνούς Ακαδημίας
της Ιστορίας των Επιστημών

Όπως αναφέρει στις *Αυτοβιογραφικές* του *Σημειώσεις*, ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή[1] ως φοιτητής στη Στρατιωτική Σχολή των Βρυξελλών[2] (1891-1895) μελετά απειροστικό λογισμό από το κλασικό βιβλίο του **Στουρμ** (Sturm),[3] ενώ η διδασκαλία της παραστατικής γεωμετρίας από τον **Σομέ** (Chomé) τον εξοικειώνει με τη γεωμετρία. Η παραδειγματική διδασκαλία του **Κ. Λαγκράνζ** (Ch. Lagrange) στη θεωρία πιθανοτήτων, στην αστρονομία και στη γεωδαισία συμπληρώνει το πλαίσιο της μαθηματικής του παιδείας.

Εργαζόμενος σκληρά ως βοηθός μηχανικού στα υπό κατασκευήν φράγματα του Ασουάν και του Ασιούτ, ξεκουράζεται τα βράδια μελετώντας καθαρά μαθηματικά[4] από τα βιβλία του **Κ. Ζορντάν** (C. Jordan), *Μαθήματα Ανάλυσης*[5] και την *Αναλυτική Γεωμετρία* των **Σάλμον-Φίντλερ** (Salmon-Fiedler).[6]

Στις αρχές του 1900 εγκαταλείπει την Αίγυπτο[7] και τη σταδιοδρομία του μηχανικού και αφιερώνεται στα μαθηματικά. Παρακολουθεί με ενθουσιασμό τις παραδόσεις των **Φουκς**, **Σβαρτς**, **Φρομπένιους**, **Πλανκ**, αλλά συνδέεται με τον Χ.Α. Σβαρτς (H. A. Schwarz) –ο οποίος υπήρξε στο Πολυτεχνείο της Ζυρίχης καθηγητής του θείου του **Τηλέμαχου Καραθεοδωρή**– από τον οποίο διδάσκεται θεμελίωση προβολικής γεωμετρίας και θεωρία συναρτήσεων. Εκεί θα αποκτήσει δύο πιστούς φίλους, τους **Ε. Σμιτ** (E. Schmidt) και **Λ. Φεζέρ** (L. Féjer).

Με την προτροπή του Ε. Σμιτ συνεχίζει από το 1902 τις σπουδές του στο Πανεπιστήμιο του Γκέτινγκεν, όπου διδάσκουν οι κορυφαίοι μαθηματικοί **Ντ. Χίλμπερτ** και **Φ. Κλάιν**. Με τον Κλάιν, τον οποίον έμελλε αργότερα να διαδεχθεί, συζητούν για μαθηματικά, για την αναμόρφωση του προγράμματος σπουδών στη μέση εκπαίδευση, ενώ το μάθημα της Ιστορίας των Μαθηματικών –που δίδασκε ο Κλάιν– το συνέχισε ιδιωτικά στο σπίτι του για το νεαρό ταλαντούχο μαθηματικό.

Ο ερχομός του **Χ. Χαν** (H. Hahn) το 1902 στο Γκέτινγκεν και η διάλεξή του σε θέματα λογισμού των μεταβολών θα διευρύνει τους ορίζοντες του νεαρού σπουδαστή, ο οποίος, θέλοντας να κατασκευάσει ένα γεωμετρικό παράδειγμα [Από μια λυχνία, που περιβάλλεται από ένα ημισφαιρικό περίβλημα, προβάλλονται στο δάπεδο τα σημεία του περιβλήματος. Ζητείται να ευρεθεί πάνω στη σφαίρα

ΤΟ ΕΠΙΣΤ

μια καμπύλη δοσμένου μήκους, τέτοια ώστε η σκιά της να έχει μέγιστο ή ελάχιστο μήκος], συλλαμβάνει το θέμα της διδακτορικής του διατριβής.

Η συνεργασία του με τον Σβαρτς στο Βερολίνο τον οδηγεί να βρει τη μορφή της Ε–συναρτήσεως του Βάιερστρας (Weierstrass) και να δώσει την τελική διατύπωση στη διατριβή του: *Για τις ασυνεχείς λύσεις του Λογισμού των Μεταβολών*[8] (1904), την οποία παραδίδει στον **Χ. Μινκόφσκι**, σ' έναν από τους θεμελιωτές της Ειδικής Θεωρίας της σχετικότητας. Αν και η διατριβή του τού άνοιξε διάπλατα τις θύρες της διεθνούς μαθηματικής κοινότητας, δεν μπόρεσε να του ανοίξει τη θύρα του Πανεπιστημίου Αθηνών[9] ή της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων, καθώς δεν υπήρχε τότε καμιά κενή θέση. Ετσι, ακο-

Josiah Willard Gibbs 1839-1903

Ludwig Boltzmann 1844-1906

Heike Kamerlingh Onnes 1853-1926

Max Planck 1858-1947

Walther Nernst 1864-1941

Constantin Carathéodory 1873-1950

Albert Einstein 1879-1955

Peter Debye 1884-1966

Francis E. Simon 1893-1956

1 2

1. Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή την ημέρα της αποφοίτησής του από τη Στρατιωτική Σχολή του Βελγίου (φωτογραφία του 1895).
2. Σελίδα από το βιβλίο των Μ. Ζεμάνσκι και Ρ. Ντίτμαν «Θερμότης και Θερμοδυναμική», όπου η φωτογραφία του Κ. Καραθεοδωρή περιλαμβάνεται μεταξύ των φωτογραφιών των μεγάλων φυσικών που θεμελίωσαν τον κλάδο αυτό

ΗΜΟΝΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

λουθώντας τις συμβουλές των Χίλμπερτ και Κλάιν, αποφασίζει να συνεχίσει την ακαδημαϊκή του σταδιοδρομία στη Γερμανία και την επόμενη χρονιά παρουσιάζει την υφηγεσία του (Habilitationschrift) *Ισχυρά μέγιστα και ελάχιστα των απλών ολοκληρωμάτων* (1905).

Η παρουσία του στο 3ο Διεθνές Συνέδριο των μαθηματικών στη Χαϊδελβέργη (1904) του δίδει την ευκαιρία να γνωρίσει από κοντά και άλλους φημισμένους επιστήμονες της εποχής του, όπως τους: **Πενλεβέ** (Painlevé), **Λόρεντς** (Lorenz), **Λίντελεφ** (Lindelöf). Από τις συνομιλίες του με τον **Μπουτρού** (Boutroux), σχετικές με την απόδειξη του **Μπορέλ** (Borel) στο θεώρημα του **Πικάρ** (Picard), θα προκύψει η ανακοίνωσή του στη Γαλλική Ακαδημία Επιστημών (1905), όπου γενικεύει το θεώρημα του Πικάρ.

Το 1913 ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή διαδέχεται τον Κλάιν στο Πανεπιστήμιο του Γκέτινγκεν και το 1918 τον Φρομπένιους στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου. Με το βιβλίο του *Μαθήματα Πραγματικών Συναρτήσεων* (1918) κερδίζει την παγκόσμια αποδοχή.

Την επόμενη χρονιά (1919), ο πατέρας της θεωρίας των κβάντα τον υποδέχεται με έναν έμπνεο λόγο στην Πρωσική Ακαδημία Επιστημών: «Εσείς, κύριε Καραθεοδωρή, μας επιστήσατε την προσοχή στη διπλή πρόκληση που ενυπάρχει στη θεωρία Μεταβολών (...) κατευθύνει την προσοχή μας από τη δύσκολη αποσαφήνιση των μεμονωμένων περι-

3. Η σειρά γραμματοσήμων που εξέδωσαν το 1994 τα ΕΛΤΑ με τις μορφές των Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή και Θαλή του Μιλήσιου

πτώσεων στην εύκολα εποπτευόμενη ολότητα (...) μια πληθώρα μεμονωμένων προτάσεων συμπεριλαμβάνεται σε μια απλή πρόταση και το πιο αξιοσημείωτο είναι ότι όχι μόνο ο άνθρωπος προτιμά αυτόν τον ιδιαίτερο τρόπο θεώρησης, αλλά και η φύση. Εύχομαι ορισμένοι από τους καρπούς του επιστημονικού σας έργου να κοσμούν τα ακαδημαϊκά πεπραγμένα μας».[10]

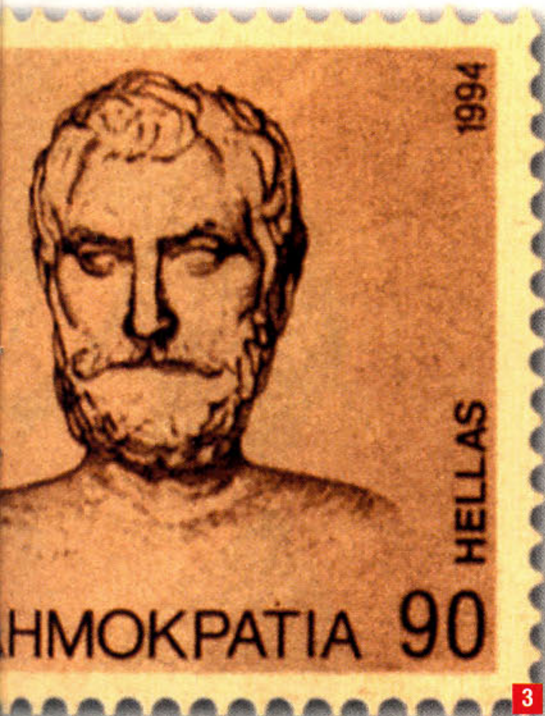
Την ίδια χρονιά ο Καραθεοδωρή δίδει μια σύγχρονη διατύπωση και μια σωστή απόδειξη του θεωρήματος του **Α. Πουανκαρέ.**[11]

Ερευνητικά εργάστηκε σε πολλούς κλάδους των μαθηματικών. Στη διδακτορική του διατριβή και στην υφηγεσία του ασχολείται με το λογισμό των μεταβολών (θεωρία μεγίστου και ελαχίστου στις καμπύλες) παρουσιάζοντας μια κατανοητή θεωρία ασυνεχών λύσεων (καμπύλες με γωνίες). Το πρόβλημα αυτό είχε ερευνηθεί από πολλούς μαθηματικούς [ήταν γνωστή η συνθήκη του **Ερντμαν** (Erdmann)] αλλά ο Καραθεοδωρή απέδειξε ότι η γνωστή θεωρία για λείες καμπύλες μπορεί να εφαρμοσθεί και σε καμπύλες με γωνίες. Ακόμη, μελετώντας τις εργασίες του **Κ. Χόιγκενς** (Ch. Huygens) και του **Γιόχαν Ι Μπερνούλι** (Johann I Bernoulli) στο πρόβλημα των μεταβολών του βραχυστοχρόνου, ερευνά και πάλι τη σχέση του λογισμού των μεταβολών με τις μερικές διαφορικές εξισώσεις α΄ τάξης. Αυτή η σπουδή απεικονίζεται στο βιβλίο του *Λογισμός των μεταβολών και μερικές διαφορικές εξισώσεις πρώτης τάξης* (1935), όπου παρουσιάζει μια καινούργια μέθοδο και με αυτήν προχωρεί στην επίλυση του προβλήματος του Λαγκράνζ, δηλαδή προβλήματα μεταβολής με διαφορικές πλευρικές συνθήκες. Πολλές σημαντικές εργασίες του αναφέρονται σε προβλήματα λογισμού μεταβολών μ-διάστατων επιφανειών σε ν-διάστατο χώρο. Εκτός από την περίπτωση καμπύλων με μ=1, είχαν ερευνηθεί περιπτώσεις για μ=ν-1. Ο Καραθεοδωρή ήταν ο πρώτος που με επιτυχία εργάστηκε στη γενική περίπτωση.

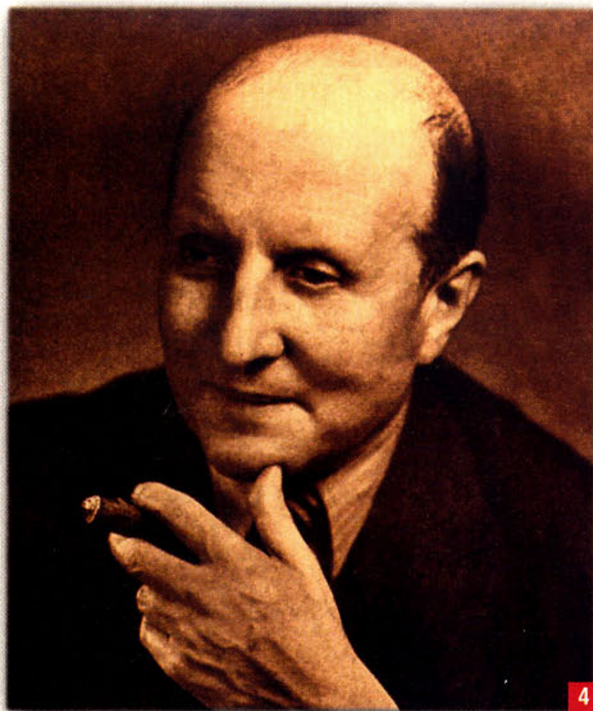
Η Βασικότερη συμβολή του είναι η θεωρία της συνοριακής αντιστοιχίας, στην οποία εισήγαγε συνολοθεωρητικές γεωμετρικές ιδιότητες

Η Θεωρία Συναρτήσεων αποτελεί μια άλλη περιοχή των μαθηματικών όπου ο Καραθεοδωρή προσφέρει σημαντικά αποτελέσματα, όπως π.χ. προβλήματα σχετικά με το θεώρημα του Πικάρ, προβλήματα συντελεστών σε αναπτύγματα δυναμοσειρών, καθώς και σε προβλήματα που προκύπτουν από το λήμμα του Σβαρτς στις συναρτήσεις δύο μιγαδικών μεταβλητών. Ακόμη, πολύ σημαντικές είναι οι εργασίες του στη θεωρία της σύμμορφης απεικόνισης[12] (που άρχισε να δημοσιεύει από το 1912). Ο Καραθεοδωρή απλοποίησε την απόδειξη της θεμελιώδους πρότασης της σύμμορφης απεικόνισης απλά συνεκτικών περιοχών στο μοναδιαίο κύκλο. Η βασικότερη συμβολή[13] του είναι η θεωρία του της συνοριακής αντιστοιχίας, στην οποία εισήγαγε συνολοθεωρητικές γεωμετρικές ιδιότητες (θεωρία των Primenden).

Η θεωρία πραγματικών συναρτήσεων και η θεωρία μέτρου των σημειοσυνόλων και του ολοκληρώματος αποτελούν ακόμη έναν κλάδο των μαθηματικών, όπου διέπρεψε ο Καραθεοδωρή. Στο κλασικό βιβλίο του *Μαθήματα Πραγματικών Συναρτήσε-*

3

4

4. Ο μεγάλος Ελληνας μαθηματικός σε φωτογραφία πριν ξεσπάσει ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος. Ο Αϊνστάιν θα πει για τον Καραθεοδωρή σε συνέντευξη Τύπου το 1955: «Κύριοι, ζητήσατε να σας απαντήσω σε χίλια δυο πράγματα, κανείς σας όμως δεν θέλησε να μάθει ποιος ήταν ο δάσκαλός μου, ποιος μου έδειξε και μου άνοιξε το δρόμο προς την ανώτερη μαθηματική επιστήμη, σκέψη και έρευνα. Και για να μη σας κουράσω, σας το λέω έτσι απλά, χωρίς λεπτομέρειες, ότι μεγάλος μου δάσκαλος υπήρξε ο αξεπέραστος Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή, στον οποίο, εγώ προσωπικά, αλλά και η μαθηματική επιστήμη, η φυσική, η σοφία του αιώνα μας, χρωστάμε τα πάντα»

ων (1918) συμπληρώνει τις έρευνες των Μπορέλ και **Λεμπέγκ** (Lebesgue) αναπτύσσοντας μια σύγχρονη αξιωματικοποίηση αυτού του κλάδου [συνεχίζοντας τις έρευνες του **Φρεσέ** (Fréchet) παρουσιάζει ένα σημαντικό θεώρημα επέκτασης συνόλου με μέτρο].

Οι *Αρχές της Γεωμετρίας* (1899) του Χίλμπερτ και η θεώρησή του ότι τα αντικείμενα της μαθηματικής σκέψης είναι σύμβολα αυτά καθ' αυτά (Math. Ann. 1926) εμπνέουν τον Καραθεοδωρή σ' αυτή την τάση αφαίρεσης. Την τελευταία γόνιμη δεκαετία της ζωής του (1938-1948) εργάζεται και πάλι σε θέματα θεωρίας μέτρου, όπου η αλγεβροποίηση έχει πια αντικαταστήσει την αξιωματικοποίηση. Η νέα γενική θεωρία του αφορά τα αντικείμενα στις σκέψεις μας, τα οποία ονομάζει στα γερμανικά Soma (από την ελληνική λέξη σώμα). Αυτά τα Somen, τα «απογυμνωμένα σημειοσύνολα» ορίζονται με μερικά απλά αιτήματα και οι ήδη γνωστές έννοιες των ολοκληρωμάτων των Λεμπέγκ και **Στίλτχες** (Stieltjes) προκύπτουν ως εφαρμογές αυτής της θεωρίας. Η θεωρία αυτή παρουσιάζεται στο βιβλίο του *Μέτρο και Θεωρία Ολοκλήρωσης και η Αλγεβροποίησή τους*[14] που κυκλοφόρησε μετά το θάνατό του, το 1956.

Οπως αναφέρει ο γνωστός Γερμανός μαθηματικός **Ο. Πέρον** (O. Perron) στη νεκρολογία του για τον Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή, ο μεγάλος Ελληνας μαθηματικός[15] ενδιαφερόταν πολύ για την Ιστορία των Μαθηματικών. Οι γνώσεις του για τα αρχαία ελληνικά μαθηματικά[16] ήταν εκπληκτικές. Μάλιστα, συμμετέχοντας στις εορταστικές εκδηλώσεις για την εκατονταετηρίδα της Αρχαιολογικής Εταιρείας με την ανακοίνωσή του[17] καταρρίπτει τις θεωρήσεις των **Πενρόουζ** (Penrose) και **Στίβενς** (Stevens), οι οποίοι ισχυρίζονταν πως οι καμπύλες του Παρθενώνα είναι παραβολές. Ο Καραθεοδωρή αποδεικνύει πως ο **Ικτίνος** κατασκεύασε τις μόνες καμπύλες που γνώριζε στην εποχή του, κύκλους μεγάλης διαμέτρου, καθώς η έννοια των κωνικών τομών είναι μεταγενέστερη –του 5ου αιώνα π.Χ. Ο ακαδημαϊκός και στενός του φίλος **Ι. Καλιτσουνάκης**, στην τιμητική συνεδρία για τη μνήμη του Καραθεοδωρή, αποκαλύπτει πως στα τελευταία χρόνια της ζωής του τον παρακινούσε να ασχοληθεί με τα μαθηματικά των πλατωνικών διαλόγων. Αλλά ο Καραθεοδωρή θεωρούσε πως «αν ήταν νεώτερος θα το έκαμνε, τώρα πλέον είναι αργά, διότι το ζήτημα είναι μεγάλο και πρέπει άλλα να τελειώσει πρώτα».[18]

Πάντως, οι γνώσεις του στην Ιστορία των Μαθηματικών δεν περιορίζονταν στην αρχαιοελληνική κληρονομιά. Γνώριζε σε βάθος το έργο του **Οϊλερ** (Euler) και των άλλων μαθηματικών της εποχής του. Ηθελε να κατανοήσει τις μαθηματικές μεθόδους κάθε περιόδου και, χρησιμοποιώντας τις πολύτιμες ιδέες του παρελθόντος, να φθάσει στις λύσεις των σημερινών προβλημάτων. Γνωρίζοντας σε βάθος τη δημιουργία και την εξέλιξη της θεωρίας μεταβολών γράφει στο περιοδικό *Osiris*[19] (1937) για την *αρχή της έρευνας στο λογισμό των μεταβολών, για την Βασιλεία (Bâle) και το ξεκίνημα του λογισμού των μεταβολών*[20] (1945), ενώ λίγο ▶

Με ανακοίνωσή του καταρρίπτει τις θεωρήσεις των Πενρόουζ και Στίβενς πως οι καμπύλες του Παρθενώνα είναι παραβολές

5. Ενα μέρος της βιβλιοθήκης του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή στο σπίτι της θυγατέρας του στο Ψυχικό.
6. «Εαν θέλεις να φθάσεις ώς το άπειρο, γνώρισε το πεπερασμένο σε όλες του τις εκφράσεις»: Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή

αργότερα καλείται να γράψει την *εισαγωγή για τις εργασίες του Οϊλερ στο λογισμό των μεταβολών*[21] στον πρώτο τόμο των *Απάντων* του. Η *σημασία του Προγράμματος Erlanger*[22] (1919) (όπου ο Κλάιν εκθέτει τη γενική θεώρησή του για το ρόλο των ομάδων μετασχηματισμού στη γεωμετρία) και το άρθρο του *Μαθηματικά* [μαζί με τον **Β. βαν Ντάικ** (W. van Dyck), μαθητή του Κλάιν και γνωστό για τις έρευνές του στη θεωρία ομάδων] αποτελούν αξιοπρόσεχτες μελέτες. Τα κείμενά του για τους Σβαρτς, Κλάιν, Χίλμπερτ, **Λίντεμαν** (Lindemann) απεικονίζουν τη γνώση και την ευαισθησία του.

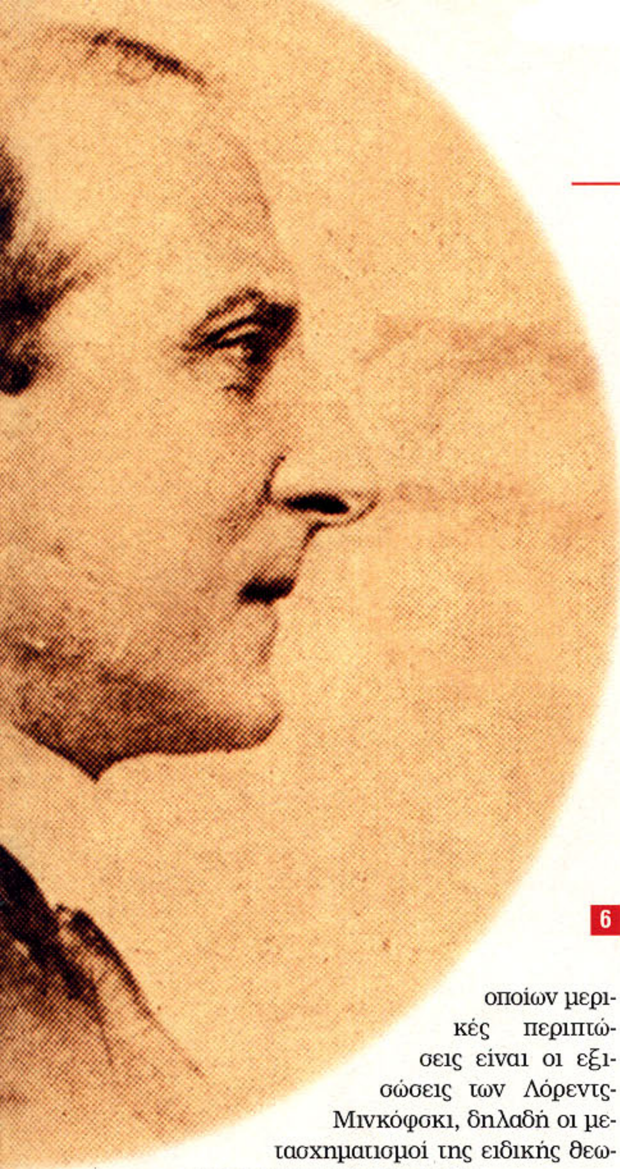
Σχεδόν όλοι γνωρίζουν τον Καραθεοδωρή ως έναν από τους μεγαλύτερους μαθηματικούς του 20ού αιώνα. Ομως, ερευνητικά εργάστηκε τόσο στη γεωμετρική οπτική όσο και στη μηχανική.

Τις εφαρμογές του λογισμού των μεταβολών στη γεωμετρική οπτική μελετά ιδιαίτερα, καθώς με το νόμο των **Ηρωνος-Φερμά** (Fermat) (αρχή του ελαχίστου δρόμου ή ελαχίστου χρόνου) μεταφέρει τους νόμους διάδοσης της φωτεινής ακτίνας σε πρόβλημα μεταβολών, με αποκορύφωμα το βιβλίο του *Γεωμετρική Οπτική* (1937) και την εργασία του *Στοιχειώδης Θεωρία του κατοπτρικού τηλεσκοπίου του Μπ. Σμιτ* (1940).

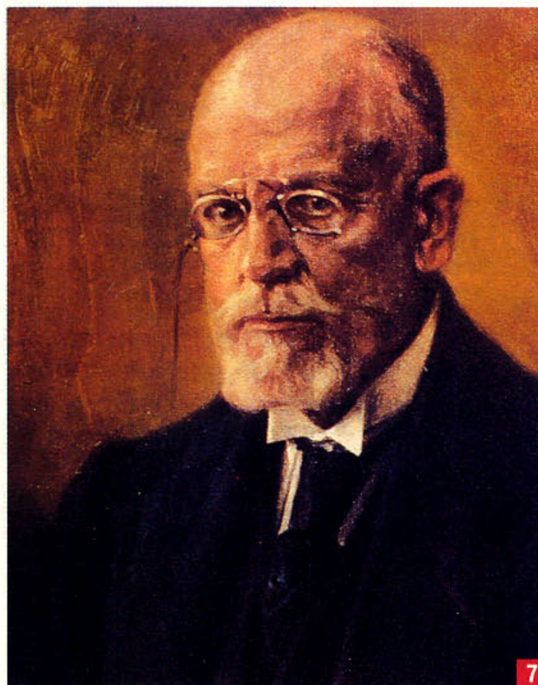
Το 1924 παρουσιάζει, στην Πρωσική Ακαδημία Επιστημών, τη σημαντική του εργασία για την Αξιωματική της θεωρίας της σχετικότητας

Από τη θεωρητική μηχανική θα θέλαμε, μεταξύ των άλλων, να σημειώσουμε δύο ανακοινώσεις του στη βαυαρική Ακαδημία Επιστημών το 1933 και το 1945 για τις *αυστηρές λύσεις του προβλήματος των τριών σωμάτων* (Ηλιου, Γης, Σελήνης), θέμα έντονα φορτισμένο με τις μελέτες των Νεύτωνα, Λαγκράνζ και Πουανκαρέ, και την *ολοκλήρωση των διαφορικών εξισώσεων της κατά* ***Κέπλερ*** *(Kepler) κίνησης των πλανητών*.[23] Επίσης θα αναφέρουμε την ανακοίνωσή[24] του στο Α΄ Μαθηματικό Διαβαλκανικό Συνέδριο, το οποίο αμέριστα υποστήριξε, όπως αναφέρει ο διοργανωτής του ακαδημαϊκός **Π. Ζερβός**,[25] το 1934 στην Αθήνα, όπου εξετάζει τη φύση των εξισώσεων της μηχανικής.

Το 1924 παρουσιάζει, στην Πρωσική Ακαδημία Επιστημών, τη σημαντική του εργασία για την *Αξιωματική της θεωρίας της σχετικότητας,* όπου εκθέτει αξιωματικά τις αρχές της επαναστατικής θεωρίας. Αρχίζοντας με απλές προτάσεις, όπως ότι δύο γεγονότα στο ίδιο σημείο του κόσμου α, β «είναι ή σύγχρονα ή το α προηγείται του β ή το β του α... Δηλαδή οι έννοιες σύγχρονο, προηγούμενο, επόμενο είναι ανάλογες προς τις έννοιες ίσο, μικρότερο, μεγαλύτερο... και από το αρνητικό αποτέλεσμα του πειράματος **Μάικελσον-Μόρλεϊ** (Michelson-Morley)[26] φθάνει σε γενικές εξισώσεις μετασχηματισμού, των

6

7

7. Ο έτερος διαπρεπής Ελληνας μαθηματικός Στέφανος Κυπάρισσος

οποίων μερικές περιπτώσεις είναι οι εξισώσεις των Λόρεντς-Μινκόφσκι, δηλαδή οι μετασχηματισμοί της ειδικής θεωρίας της σχετικότητας».[27, 28]

Πέρα από τη θεωρία της σχετικότητας το όνομα του Καραθεοδωρή έμελλε να συνδεθεί και με την παρθενική ανακοίνωση του πιο πρωτοποριακού μαθηματικού στο διάστημα 1940-1970: του **Ν. Μπουρμπακί** (N. Bourbaki).[29, 30] Για να γίνει πιστευτή η ύπαρξη[31] του Ν. Μπουρμπακί, ο Γάλλος ακαδημαϊκός και στενός φίλος του Καραθεοδωρή, **Ελί Καρτάν** (Elie Cartan)[32] παρουσιάζει στη συνεδρία της 18ης Νοεμβρίου 1935, στη Γαλλική Ακαδημία Επιστημών, την ανακοίνωση του Ν. Μπουρμπακί με τίτλο: *Για ένα θεώρημα του Καραθεοδωρή και το μέτρο στους τοπολογικούς χώρους.*[33]

Για πολλά χρόνια ο Καραθεοδωρή συμμετείχε στην έκδοση του φημισμένου περιοδικού *Mathematische Annalen* και ήταν μέλος της συντακτικής επιτροπής του περιοδικού *Rendiconti del Circolo Matematico di Palermo* [πρωτύτερα ένας άλλος διαπρεπής Ελληνας μαθηματικός μετείχε στην ίδια επιτροπή: ο **Κυπάρισσος Στέφανος** (1854-1917)]. Είχε εκλεγεί τακτικό μέλος σε πολλές Ακαδημίες [Βερολίνου, Μονάχου, Γκέτινγκεν, Μπολόνιας, Λυγκέων (Lincei), Αθηνών[34]], ενώ αξιοσημείωτη είναι η εκλογή του στην Παπική Ακαδημία της Ρώμης.

Οπως πληροφορούμαι από τον καθηγητή **Ρ. Ντούντα** (R. Duda), πρόσφατα το Πολυτεχνείο του Βρόσλαβ (Wroslaw) στην Πολωνία, Πολυτεχνείο που οργάνωσε[35] ο Καραθεοδωρή το 1910 [τότε ανήκε στη Γερμανία και λεγόταν Μπρέσλαου (Breslau)], ίδρυσε *έδρα Καραθεοδωρή* για να τιμήσει την προσφορά του. Μάλιστα, στο επόμενο τεύχος του περιοδικού της Πολωνικής Μαθηματικής Εταιρείας, *Wiadomości Matematycne*, του οποίου εκδότης είναι ο Ρ. Ντούντα, θα παρουσιαστεί άρθρο για τον Καραθεοδωρή και τη συμβολή του στο Πολυτεχνείο του Μπρεσλάου.

Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή, όπως όλοι οι μεγάλοι δημιουργοί, χειριζόταν έξοχα τη γλώσσα. Τα κείμενά του και η αλληλογραφία του (σε ελληνικά, γαλλικά, γερμανικά κ.ά.) απεικονίζουν την κλασική παιδεία του, την ευρυμάθειά του και την έμφυτη ευγένεια ενός αληθινού estèt.

Ο Καραθεοδωρή δεν έχει ανάγκη μνημοσύνων. Οι καρποί του έργου του μέστωσαν μέσα από το διάβα του αιώνα και ανήκουν πια στην παγκόσμια μαθηματική κοινότητα. «Εάν έχωμεν το δικαίωμα οι Ελληνες, αναφέρει ο Π. Ζερβός, να διεκδικήσωμεν τον Καραθεοδωρή, τότε δυνάμεθα να χαράξωμεν επί του τάφου του "ενθάδε κείται τοις ρήμασι προγόνων πειθόμενος"».[36]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. Χρ. Φίλη, «Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή (1873-1950): Μια Παγκόσμια Διαδρομή», *Μαθηματική Επιθεώρηση,* τ. 55 Ε.Μ.Ε., Αθήνα 2001, σελ. 5-17 και «Κωνσταντίνος Καραθεοδωρής: Μια παγκόσμια διαδρομή», *Πρόσωπα του 20ού αιώνα,* εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2000, σελ. 217-222.
2. Το 1834 δημιουργήθηκε από το Γάλλο αξιωματικό J. Chapelié (1792-1864) έχοντας πρότυπο τη φημισμένη για την

8. Το γραφείο του Κ. Καραθεοδωρή στο σπίτι του Μονάχου

υψηλή μαθηματική της παιδεία Ecole Polytechnique του Παρισιού.
3. *Lehrbuch der Analysis.* Band I und II. Berlin. Fischer 1897.
4. Μια ανάλογη πορεία διήνυσε ένας από τους θεμελιωτές της σύγχρονης ανάλυσης, ο A. L. Cauchy (1789-1857) όταν, εργαζόμενος ως μηχανικός στη Χάβρη, ξεκουραζόταν διαβάζοντας τη θεωρία των Αναλυτικών Συναρτήσεων του Lagrange.
5. Προφανώς θα διάβαζε τη 2η έκδοση του 1893, όπου εισάγει την καινούργια ανάλυση όπως αναπτύχθηκε από τους Weierstrass, Dedekind, Cantor και τον ίδιο τον Jordan.
6. *Elemente der analytischen Geometrie des Raumes und die Theorie der Flachen zweiten Grades.* Band I und II Leipzig. Teubner 1863-65.
7. Ως αποχαιρετισμό της Αιγύπτου που χάνει, γράφει ένα βιβλίο γι' αυτήν, καθώς και την πρώτη του ανακοίνωση σχετική με τη μεγάλη γαλαρία της πυραμίδας του Χέοπος. Βλ. *Η Αίγυπτος.* Σύλλογος ωφελίμων βιβλίων αρ. 14, Αθήνα 1901 και *Nouvelles mesures du mur sud de la grande galérie de la grande pyramide de Cheops.* Bull. de l' Académie Royale de Belgique (classe des Sciences No 1, 1901, σελ. 31-41).
8. Ο κλάδος αυτός των μαθηματικών άρχισε από μεγάλους μαθηματικούς των 17ου και 18ου αιώνων, όπως οι: J. Bernoulli, L. Euler, J. L. Lagrange.
9. Βλ. Ch. Phili, *The formation of the mathematical community in Greece at the turn of the XIXth century.* Ανακοίνωση στο 21ο Διεθνές Συνέδριο της Ιστορίας των Επιστημών. Πόλη του Μεξικού, 8-14 Ιουλίου 2001 (Πρακτικά υπό δημοσίευση).
10. R. Bulirsch, Γ. Παντελίδης, «Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή. Η ζωή και το έργο του» στο βιβλίο του Σ. Θεοφανίδη, *Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή, ο Ελληνας που ενέπνευσε τον Einstein*, Τράπεζα Πειραιώς, Αθήνα 2002, σελ. 78.
11. *Ueber den Wiederkehrsatz von Poincaré.* Sitzungberichte der Preussischn Akademie der Wissenschaften. Math. phys. Klasse. 1919, σ. 580-584.
12. Βλ. τη γνωστή μονογραφία του *Conformal Representation.* Cambridge Univ. Press, 1932.
13. Ο καθηγητής του ΕΜΠ κ. Θ. Ρασσιάς εξέδωσε ένα δίτομο αφιέρωμα για τον Κ. Καραθεοδωρή, βλ. *Constantin Carathéodory. An International Tribute.* Vol. I, II. World Scientific Singapore 1991.
14. Βλ. και την αγγλική μετάφραση του F. E. J. Linton, 1η εκδ. 1963, Chelsea Publ. Co.
15. Η ΕΜΕ τιμώντας το έργο και τη μορφή του Κ. Καραθεοδωρή διοργάνωσε το 1973 διεθνές συνέδριο, βλ. The Greek Mathematical Society: *Proceedings C. Carathéodory International Symposium*, editor prof. A.

9

9. Χειρόγραφες σημειώσεις του Κ. Καραθεοδωρή για την τελευταία διάλεξη της ζωής του (16/12/1949)

Panayotopoulos, Athens 1973.
16. Βλ. και το λόγο που εκφωνεί στις 20.3 του 1923 το Πανεπιστήμιο Αθηνών, με θέμα *Η σημασία των μαθηματικών της Αρχαίας Ελλάδας.* Ε. Σπανδάγος, ο.α., σελ. 320.
17. *Περί των καμπύλων του στυλοβάτου του Παρθενώνος και περί της αποστάσεως των κιόνων αυτού.* Εκατονταετηρίς της Αρχαιολογικής Εταιρείας. Αθήνα 1937, σελ. 120-124.
18. Συνεδρία 23ης Φεβρουαρίου 1950. *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών.* Τόμ. 25, Αθήνα 1952, σελ. 77.
19. Vol. III, Part I, σ. 224-240.
20. Festschrift zum 60 Geburstag von Prof. Dr. A. Speiser. Zürich 1945, σ. 1-18.
21. L. Euler Opera Omnia. I. 24. 1952, σ. viii – lxii.
22. Ο Klein κατά την επίσημη υποδοχή του στο Πανεπιστήμιο του Erlangen το 1872, στην ομιλία του (Antrittsrede) παρουσιάζει τις *Συγκριτικές Παρατηρήσεις για τις πρόσφατες έρευνες στη Γεωμετρία* που έμεινε γνωστή ως πρόγραμμα Erlanger (Math. Ann. Bd. 43. 1893, σ. 63-100).
23. Για να στηρίξει ο Καραθεοδωρή το περιοδικό της Διαβαλκανικής Ενωσης Μαθηματικών με εκδότες τους Π. Ζερβό, Tzetzéika κ.ά., δημοσιεύει το 1940 αυτήν την εργασία του.
24. *Επί των εξισώσεων της Μηχανικής.* Actes du Congrès Interbalcanique de Mathématiciens Athènes. 1934, σ. 211-214. Την ανακοίνωσή του αυτή διάβασε ο παλιός του συμφοιτητής στο σεμινάριο Schwarz στο Βερολίνο, καθηγητής Ν. Ι. Χατζηδάκης.
25. *Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών.* Συνεδρία 23ης Φεβρουαρίου 1950. Τόμ. 25, Αθήνα 1952, σελ. 73.
26. Βλ. το βιβλίο του S. L. Swenson, *The Etherical Aether: A History of the Michelson-Morley-Miller-Aether Drift Experiments 1830-1930.* Austin University of Texas Press, 1972.
27. Δ. Χόνδρος, «Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή ως φυσικός». Ο Αιών του Ατόμου. Μάρτιος 1950 στο βιβλίο του Ε. Σπανδάγου, *Η Ζωή και το Εργο του Κ. Καραθεοδωρή.* Αθήνα εκδ. Αίθρα, 2000, σελ. 152 και 154.
28. Βλ. ακόμη και το εμπεριστατωμένο άρθρο του Κ. Κ. *Χωρόχρονος* στη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαιδεία (τόμ. ΚΑ΄, σελ. 800-801). Ε. Σπανδάγος, ό.π., σελ. 299-313.
29. Βλ. Ch. Phili, *Constantin Carathéodory: His Life and Work,* in Advances in Convex Analysis and Global Optimization. Honoring the Memory of C. Carathéodory (1873-1950). N. Hadjisavvas and P. M. Pardalos (Eds) Kluwer Academic Publishers. 2001, σ. xiii-xxiv.
30. Βλ. Χρ. Φίλη, *Nicolas Bourbaki: Μια μυστική επιστημονική οργάνωση μαθηματικών* (υπό δημοσίευση).
31. Το 1934 ιδρύεται στο Παρίσι η ομάδα αποτελούμενη από τους: Henri Cartan, Claude Chevalley, Jean Delsarte, Jean Dieudonné, André Weil. Αργότερα συμμετέχουν οι Jean Coulomb, Charles Ehresmann, Szolem Mandelbrojt, René de Possel. Η ίδρυσή της είχε ως πρόσχημα τη συγγραφή ενός βιβλίου σχετικού με την ανάλυση. Ομως η κύρια αιτία δημιουργίας αυτής της διακεκριμένης ομάδας Γάλλων μαθηματικών ήταν ότι εκείνη την εποχή τα γαλλικά μαθηματικά δεν βρίσκονταν στη διεθνή πρωτοπορία.
32. Καθώς ο γιος του Henri συμμετείχε στην ιδρυτική ομάδα, ο μεγάλος Γάλλος μαθηματικός γνώριζε την αλήθεια.
33. Την ανακοίνωση αυτή έγραψε ο A. Weil.
34. Με πρόταση του Γ. Ρεμούνδου, ο Καραθεοδωρή, από το πρώτο έτος σύστασης της Ακαδημίας, εκλέγεται τακτικό μέλος, αν και ήταν μόνιμος κάτοικος εξωτερικού. Στις 21 Νοεμβρίου 1926 γράφει στο φίλο του καθηγητή Ι. Καλιτσουνάκη: «Εχάρην πολύ διά την τιμήν ήτις μου εγένετο, αν και αντιπροσωπεύω μίαν επιστήμην εις την οποίαν είναι δύσκολον να πρωτοστατήσει η Ακαδημία Αθηνών». Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών, Συνεδρία 23ης Φεβρουαρίου 1950. Τόμ. 25, σελ. 78.
35. «Ο Καραθεοδωρή δεν είναι μόνο μεγάλη μαθηματική εξοχότης, αλλά και κατ' εξοχήν διακεκριμένος οργανωτής ανωτάτων σχολών, αφού η μεγάλη Γερμανία του ανέθεσε την οργάνωση του Πολυτεχνείου του Breslau». Ε. Βενιζέλος, Πρακτικά Κοινοβουλίου, Συνεδρία 17ης Δεκεμβρίου 1929.
36. *Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών*, Συνεδρία 23ης Φεβρουαρίου 1950, Τόμ. 25, Αθήνα 1952, σελ. 73. ■

1. Αύγουστος του 1908. Η οικογένεια Καραθεοδωρή στο Κάρλσμπαντ. Από αριστερά προς τα δεξιά ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή, ο πατέρας του Στέφανος, ο γαμπρός του Γ. Στρέιτ και η αδερφή του Ιουλία

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑ

Του ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
καθηγητή του Πανεπιστημίου του Μέμφις των ΗΠΑ

Χαρακτηριστικά στοιχεία του χαρακτήρα του Καραθεοδωρή ήταν η πηγαία και άδολη ευγένεια, η μεγάλη σεμνότητα, η μετριοφροσύνη, η πραότητα και η μεγάλη αίσθηση του χιούμορ, δείγματα ενός βαθιά καλλιεργημένου ανθρώπου και πνευματικά ανώτερου. Ποτέ δεν μιλούσε για τον εαυτό του, για τις επιστημονικές του επιτυχίες και για τους τίτλους τους οποίους απέκτησε. Κάθε φορά που η συζήτηση μεταξύ αυτού και των συνομιλητών του έτεινε να στραφεί στην προσφορά του στην επιστήμη, αυτός επιδέξια οδηγούσε τη συζήτηση προς άλλη κατεύθυνση.

Ο Κ. Καραθεοδωρή έδινε με την πρώτη ματιά την εντύπωση ενός αξιαγάπητου προσώπου. Ηταν από τη φύση του γλυκομίλητος κι απλός απέναντι σ' όλους.

Ενδεικτικό της μετριοφροσύνης του είναι και το γεγονός ότι σ' όλες τις εργασίες του δεν έβαζε τίτλους θέσεως ή τίτλους σπουδών. Εγραφε μόνο «ὑπὸ Κ. Καραθεοδωρῆ».

Ο καθηγητής του ΕΜΠ και ακαδημαϊκός **Φίλων Βασιλείου** διηγούνταν το εξής ανέκδοτο: Τον Ιούλιο του 1935 ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή έδινε μια διάλεξη κατά την πορεία της οποίας έπρεπε να κάνει μνεία του Θεωρήματος Καραθεοδωρή. Η μετριοφροσύνη του, όμως, δεν του επέτρεπε να πει: «σύμφωνα με το θεώρημα που φέρει το όνομά μου»

2. Η Ευφροσύνη, σύζυγος του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή, την ημέρα του γάμου τους στην Κωνσταντινούπολη το 1908

ή «σύμφωνα με το Θεώρημα Καραθεοδωρή». Αφού, λοιπόν, σκέφθηκε λίγο, είπε: «σύμφωνα με το θεώρημα που έχω την τιμή να φέρω το όνομά του...».

Η ευγένεια, η μετριοφροσύνη και ο ανθρωπισμός του Καραθεοδωρή πήγαζαν από την πίστη του στα ελληνοχριστιανικά ιδεώδη. Το περιοδικό «Ακτίνες» (σελίδα 186, τεύχος Απριλίου 1950) γράφει μεταξύ άλλων:

«...ὁ θάνατος τοῦ Ἕλληνος αὐτοῦ σοφοῦ, ἀπετέλεσεν ἀπώλειαν ὄχι μόνον διὰ τὴν ἐπιστήμην ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἐν γένει πνευματικὸν καὶ εἰδικώτερον τὸν Χριστιανικὸν ἀγῶνα καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἡ συμβολή του ὑπῆρξεν ἀληθῶς ἀνεκτίμητος...».

Ο αείμνηστος καθηγητής **Δημήτριος Κάππος**,[1] ο οποίος υπήρξε μαθητής του Κ. Καραθεοδωρή, είχε διηγηθεί την εξής ιστορία:

«Κάποτε στο Μόναχο, κατά τη διάρκεια μιας προφορικής εξετάσεως σε ένα μάθημά του, ένας φοιτητής έβαλε τα κλάματα. Ο Καραθεοδωρή διέκοψε την εξέταση, οδήγησε το φοιτητή στο γραφείο του και επί ένα δίωρο συζητούσε μαζί του για να εντοπίσει τα βαθύτερα αίτια του ξεσπάσματος του φοιτητή».

Γενικά η συμπεριφορά του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή προς τους φοιτητές, αλλά και προς τους βοηθούς του ήταν άψογη. Η αντιμετώπιση των φοιτητών του (των οποίων γνώριζε πάντα τα ονόματα) κατά τις παραδόσεις και τις διάφορες εξετάσεις ήταν κάτι περισσότερο από πατρική. Με προθυμία τούς έλυνε κάθε απορία. Μπορούσαν να τον επισκεφθούν τόσο στο γραφείο του όσο και στο σπίτι του. Τρεις φορές το μήνα δεχόταν τους Έλληνες φοιτητές και συζητούσε μαζί τους διάφορα προ-

ΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ

3. Σελίδα από το βιβλίο επισκεπτών του Καραθεοδωρή

βλήματα που αντιμετώπιζαν (επιστημονικά και κοινωνικά).

Ο αείμνηστος καθηγητής Θ. Βαρόπουλος[2] γράφει[3] χαρακτηριστικά για τον Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή:

«Πρὸ τῆς ἐπανόδου του εἰς Γερμανίαν, διὰ νὰ ἀναλάβη καθήκοντα καθηγητοῦ ἐν Μονάχῳ, ὅτε ἐξεδήλωσε τὴν ἀπόφασίν του νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, κατεβάλλετο ποιά τις προσπάθεια, ἵνα μεταπεισθῇ καὶ παραμείνη ἐνταῦθα. Ἰσχυρίζετο τότε ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐργάζεται τόσον καρποφόρως ἀποτελεσματικῶς, ὅταν δὲ ἐλέχθη ὅτι εἶχε ἤδη προσφέρει ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἐπιστήμην διὰ τῶν σημαντικῶν καὶ μεγάλης ἀξίας ἐργασιῶν του, ὁ Καραθεοδωρῆ ἀπήντησε:

"Αἱ ἐργασίαι αὐταὶ δὲν πρόκειται νὰ ζήσουν πλέον των 15-25 ἐτῶν, δὲν εἶνε ἐργασίαι ὡς τοῦ Abel ἢ τοῦ Πυθαγόρου".

»Σαφὲς δεῖγμα τῆς ὑπερβολικῆς μετριοφροσύνης του καὶ ἡ ὁποία πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον παράδειγμα διὰ τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν. Παρὰ ταῦτα, ἀναφέρω τὴν ἑξῆς εἰσαγωγὴν εἰς μίαν κριτικὴν ἑνὸς συγγράμματος Ἕλληνος μαθηματικοῦ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ McGill (Canada) κ. Williams, "πᾶς Ἕλλην μαθηματικὸς δὲν εἶνε οὔτε Εὐκλείδης οὔτε Καραθεοδωρῆ", ὁ συγγραφεὺς παρουσίασεν ἔργον ἀξιόλογον, ἐπεξειργασμένον μὲ πολλὴν προσοχήν, ἀλλ' εἶνε ἡ ἔκφρασίς του περί Καραθεοδωρῆ χαρακτηριστικὴ τῆς διεθνοῦς φήμης καὶ τῆς γνώμης περὶ τοῦ ἀειμνήστου Καραθεοδωρῆ».

Ο μαθητής και συνεργάτης του **Ν. Κριτικός**[4] γράφει:[5]

Ενδεικτικό της μετριοφροσύνης του είναι ότι σ' όλες τις εργασίες του δεν έβαζε τίτλους. Εγραφε μόνο «υπό Κ. Καραθεοδωρή»

«Ἀπὸ τὴν σαραντάχρονη γονιμώτατη διδασκαλία, ποὺ αγκάλιασε τὰ πιὸ ποικίλα θέματα τῶν μαθηματικῶν, μᾶς ἔμειναν εὐτυχῶς ἀρκετὰ μνημεῖα, γιὰ νὰ συνεχιστῇ, καὶ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ δασκάλου, ἡ ὠφέλιμη ἐπίδρασί της στοὺς νέους ποὺ σπουδάζουν φυσικομαθηματικά. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ δυστυχῶς θὰ τοὺς λείψη καὶ ποὺ δεχτήκαμε ἐμεῖς οἱ παλαιότεροι, πιὸ καλότυχοι μαθητές του, εἶναι ἡ θερμὴ ἀνθρώπινη ἀκτινοβολία του. Γιατί ὁ Καραθεοδωρῆ δὲν ἦταν μόνο μεγάλος μαθηματικός, ἀλλὰ καὶ ἐξαιρετικὸς ἄνθρωπος. Χαρίσματα τῆς φύσεως, οἰκογενειακὴ παράδοσι, καλλιέργεια καὶ πλούσια πεῖρα ἀπὸ τὴ ζωή, συνέθεταν μιὰν ἀληθινὰ γοητευτικὴ καὶ ἐπιβλητικὴ προσωπικότητα. Ἡ κουβέντα του εἶχε ἕνα ἐπικὸ στοιχεῖο, προσιτὸ σ' ὅλους καὶ θελκτικό, καὶ διὰ μέσου της ἔνιωθε κανένας μιὰν ἄδολη, εὐαίσθητη, πάντα νέα ψυχή, ποὺ τίποτα τὸ ἀνθρώπινο δὲν τῆς ἦταν ξένο».

Ο αείμνηστος καθηγητής **Νείλος Σακελλαρίου**[6] γράφει[7] για τον άνθρωπο Καραθεοδωρή:

«Ἡ ἀνατροφὴ καὶ ἡ οἰκογενειακὴ μόρφωσις τοῦ Καραθεοδωρῆ ἦσαν Ἑλληνοπρεπεῖς. Καίτοι ἔζη ἐν Γερμανίᾳ, ὅπου καὶ ἔλαβε καὶ διετήρησε τὸ ἀξίωμα τακτικοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τοῦ

2-5 Δεκεμβρίου 1929

5. December 1929.

December 22, 1929.

24/XII 29 - 7/I. 1930.

8. III. 30

12. VI. 1930.

...umbus)

7-24. VI-1930.

7. 8. 1930

1924 - 1930.

16. VIII. 1930.

16-VIII-1930.

16-8-1930

" " "

" " "

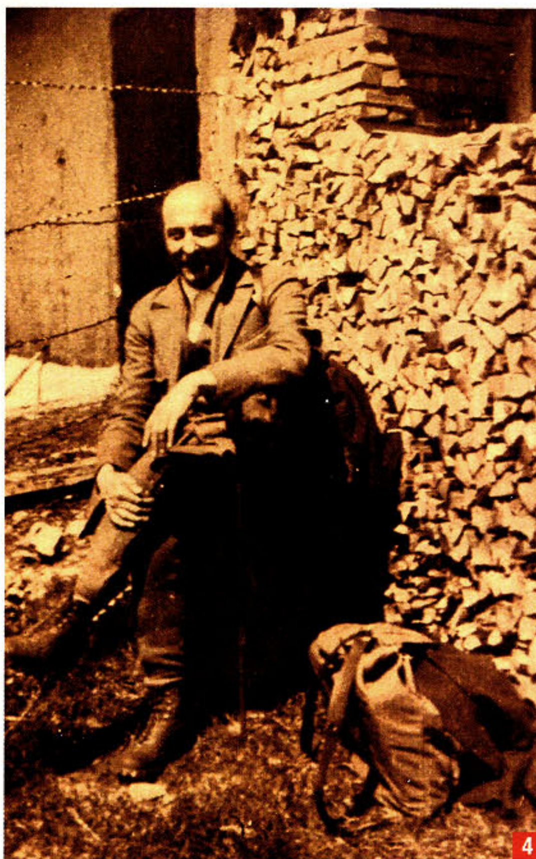
" " "

19. 8. 1930

19. 8. 1930

3

Ἀκαδημαϊκοῦ καὶ τοῦ Geheimrat (Μυστικοσυμβούλου) διετήρησεν ἀκμαῖον καὶ ἀμάραντον τὸν θαυμασμόν του καὶ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν Ἀθάνατον Ἑλλάδα, τὴν ὁποίαν καὶ ἐτίμα ἐξαιρετικῶς διὰ τῆς προσωπικῆς του ἀξίας καὶ ἱκανότητος. Ταῦτα διαπιστοῦμεν ἐξ ἰδίας καὶ αὐτοπροσώπου ἀντιλήψεως. Ὁσάκις ἐμάνθανεν εἰς τὸ Göttingen ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ Ἕλλην σπουδαστής, τὸν ἐκάλει εἰς τὴν οἰκίαν του, ἐπληροφορεῖτο μὲ ἐνδιαφέρον πατριωτικόν, πατρικὸν τὰ τῆς ζωῆς του, κατέβαλλε δὲ πᾶσαν προσπάθειαν νὰ τονώσῃ τὸν ζῆλον του καὶ νὰ τῷ παράσχῃ πᾶσαν δυνατὴν διευκόλυνσιν. Κατὰ

4

4. Ορειβατική εκδρομή στο Pullach το 1935

τὰς συνομιλίας του μὲ Ἕλληνας καὶ ἰδίᾳ ἐπιστήμονας ἐν Γερμανίᾳ ἐξεφράζετο μὲ θαυμασμὸν διὰ τὴν Αἰωνίαν Ἑλλάδα, διὰ τὰς προόδους της καὶ τὰς ἐπιτυχίας της ἐν γένει κατὰ τοὺς διαφόρους πολέμους, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὸν βραχὺν βίον τοῦ ἐλευθέρου Κράτους καὶ συγκρίνων τὴν ἐν γένει πρόοδον τῆς

Η αντιμετώπιση των φοιτητών του (των οποίων γνώριζε πάντα τα ονόματα) ήταν κάτι περισσότερο από πατρική

Ἑλλάδος πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν.

»Ἓν τμῆμα τῆς μεγάλης καὶ εὐρείας Βιβλιοθήκης τοῦ Καραθεοδωρῆ ἐν Göttingen, στολισμένης γύρω μὲ εἰκόνας τέχνης, ἀπετέλει τὴν ἑλληνικὴν βιβλιοθήκη του, πλουσίαν εἰς βιβλία ἱστορικά, λογοτεχνικά, ἀρχαιολογικά κ.λπ. Ἐκ τῶν συζητήσεων τὰς ὁποίας διεξῆγε περὶ Ἑλλάδος, καὶ κατὰ τὰς ὁποίας διεκρίναμεν τὸν πόνον του, τὴν ἀγάπην του, τὴν λατρείαν του καὶ τὴν ἀπέραντον ἀφοσίωσίν του πρὸς τὴν Μητέρα Ἑλλάδα, συχνὰ παρουσίαζε καὶ σχετικὰ βιβλία Ἑλληνικά, ἢ καὶ Λατινικά, ὑπεδείκνυε δὲ διαφόρους παραπομπὰς πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἰσχυρισμῶν του».

5. Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή στο γραφείο του

Τα ενδιαφέροντα του Καραθεοδωρή δεν περιορίζονταν μόνο στον ευρύ κύκλο των φυσικομαθηματικών επιστημών, τα μαθηματικά και τη θεωρητική φυσική, αλλά επεκτείνονταν στη φιλοσοφία, στην αρχαιολογία, στη λογοτεχνία, στην τέχνη και γενικά την ιστορία.

Ο καθηγητής **Δημήτριος Χόνδρος**[8] γράφει[9]:

«Ἀπὸ τέχνη ὑπὸ ὅλες τὶς μορφὲς ἐκαταλάμβανε ὅσον ὀλίγοι, καὶ εἶχε καὶ μιὰ ἀρκετὰ καλὴ συλλογὴ ἀπὸ εἰκόνες. Στὴν βιβλιογραφία ἦταν ἄφθαστος. Ὄχι μόνον εἶχε μιὰ θαυμάσια βιβλιοθήκη μὲ ὡραῖες σπάνιες ἐκδόσεις, ἀλλὰ μποροῦσε νὰ πῇ γιὰ κάθε βιβλίο ἰδίως ἀρχαῖο ἑλληνικὸ τὰ πάντα (ἐκδότη, ἡμερομηνία ἐκδόσεως, στοιχεῖα τυπογραφείου, ἄλλες ἐκδόσεις...)».

Είχε το θάρρος να κατακρίνει την πολιτική του Χίτλερ και ειδικότερα ως προς τη δίωξη των διαπρεπών επιστημόνων

Ο Χ. Τίτσε (H. Tietze)[10] γράφει:[11]

«Η πολυμέρεια του Καραθεοδωρή επεκτεινόταν πολύ πέρα από την ειδικότητά του. Μπορούσε να συζητεί για τη μεσαιωνική Ιστορία της Ελλάδος ή μπορούσε να διηγείται την ιστορία όλων των περιόδων της Γαλλίας. Ηταν απόλυτα εξοικειωμένος με ορισμένες εποχές σαν να τις είχε ζήσει, όπως για παράδειγμα την κλασική αρχαιότητα. Αλλά και στα γεγονότα του παρόντος έπαιρνε ζωηρό μέρος. Για τον Καραθεοδωρή η Ιστορία ήταν δάσκαλος που του μάθαινε να κατανοεί τα σήμερον γινόμενα».

Ο εθνομάρτυρας **Χρυσόστομος Σμύρνης** ευθύς μετά την πρώτη συνάντησή του με τον Καραθεοδωρή, τον Οκτώβριο του 1920, τον εξετίμησε τόσο ώστε έκτοτε κατά τις συχνές συναντήσεις τους τον αποκαλούσε «ἐντιμώτατον καὶ εὐγενέστατον φίλο». Ενα σημείωμα του μητροπολίτη προς τον Καραθεοδωρή τελειώνει ως εξής: «...δράττομαι τῆς εὐκαιρίας νὰ σημειωθῶ τῆς ὑμετέρας περισπουδάστου ἐντιμότητος, φίλος πιστὸς καὶ πρόθυμος ἐν παντί», φράση που δείχνει τη μεγάλη εκτίμηση του ιεράρχη προς τον άνθρωπο Καραθεοδωρή.

Ο Καραθεοδωρή ως οργανωτής του Πανεπιστημίου της Σμύρνης ήταν άμεσος υφιστάμενος του ύπα-

6. Ο τάφος του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή και της συζύγου του Ευφροσύνης στο νεκροταφείο του Μονάχου

του αρμοστή **Αριστείδη Στεργιάδη**. Ο Στεργιάδης, αν και δύστροπος χαρακτήρας, ενθουσιάστηκε από τον άνθρωπο και επιστήμονα Καραθεοδωρή και ήταν πάντα πρόθυμος να βοηθήσει για να ολοκληρωθεί η οργάνωση του Πανεπιστημίου. Η πολιτική του διαίσθηση τον οδήγησε γρήγορα στη διαπίστωση ότι ο Καραθεοδωρή ήταν ένας έντιμος και ακέραιος επιστήμονας, που είχε τάξει σκοπό της ζωής του τη λειτουργία του Πανεπιστημίου.

Αν και διατηρούσε παράλληλα με την ελληνική και τη γερμανική υπηκοότητα και τα περισσότερα χρόνια της ζωής του διέμενε στη Γερμανία, δεν δίστασε να καταφέρεται εναντίον της επιθετικής πολιτικής της χώρας αυτής κατά τη διάρκεια και των δύο πολέμων, γεγονός που δείχνει μεγάλο ψυχικό σθένος, ανδρεία και τόλμη.

Λίγο πριν από τον πρώτο μεγάλο πόλεμο, σε σχετικές συνομιλίες εκφραζόταν με απαισιοδοξία για τη Γερμανία: «Θα καταστρέψουν τη Γερμανία μ' αυτά που κάνουν. Πρέπει με κάθε τρόπο να αποφύγουν τον πόλεμο».

Πίστευε, πριν από τον πρώτο πόλεμο, ότι η Ελλάδα έπρεπε να είναι με το μέρος των συμμάχων. Μιλούσε δε πάντα με θαυμασμό για τον ελληνικό στρατό, τον οποίο θεωρούσε ανώτερο από τον πρωσικό:

«Δὲν γνωρίζετε ἐσεῖς τὸν ἑλληνικὸ Στρατό. Σᾶς λέω λοιπὸν ὅτι ὁ Ἕλλην Στρατιώτης εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Πρῶσσο κι ἂς θαυμάζουν οἱ ἀνίδεοι τὸν πρωσσικὸ Στρατό».

Είχε το θάρρος αργότερα να κατακρίνει την πολιτική του Χίτλερ και ειδικότερα ως προς τη δίωξη των διαπρεπών επιστημόνων από τη Γερμανία και ως προς την κατακτητική μανία του. Συχνά έλεγε σε φίλους του ότι: «Πολλὰ δεινὰ θὰ ὑποστῆ ἡ Γερμανία ἀπὸ τὴν μανία τοῦ Χίτλερ. Μιὰ μέρα θὰ καταστραφῆ ἐξαιτίας τῆς τακτικῆς ποὺ ἀκολουθεῖ».

Αυτός ήταν ο άνθρωπος Καραθεοδωρή. Ενας άνθρωπος προικισμένος με πολλές αρετές. Είναι πολύ επιτυχημένοι οι στίχοι που συνόδευαν την ομιλία του καθηγητή-ακαδημαϊκού **Γ. Ιωακειμογλου** κατά τη Συνεδρία της 23ης Φεβρουαρίου 1950 της Ακαδημίας Αθηνών, όταν έγινε η επίσημη αναγγελία του θανάτου του:

«Ὅ,τι παρῆλθε, πέρασε καὶ δὲν ξαναγυρίζει.
Μ' ἂν εἶχε λάμψη δυνατή, καὶ πάλι θὰ φωτίζη».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Μαθηματικός, καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών (1904-1985).
2. Βαρόπουλος Θεόδωρος: μαθηματικός, καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1894-1957).
3. Βαρόπουλου Θ., *«Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή»* (ανάτυπο), Θεσσαλονίκη 1951, σελ. 20.
4. Νικόλαος Κριτικός: μαθηματικός, καθηγητής του ΕΜΠ (1894-1986).
5. Κριτικού Ν., *«Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή», ο ιδρυτής του Πανεπιστημίου της Σμύρνης*, Αθήνα 1954 (ανάτυπο), σελίδα 10.
6. Νείλος Σακελλαρίου: μαθηματικός, καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών (1882-1955).
7. Σακελλαρίου Ν., «Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή», *Δελτίο Ε.Μ.Ε.*, τόμος ΚΣΤ', Αθήνα 1952.
8. Φυσικός, καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών (1882-1962).
9. Περιοδικό *«Αιών του Ατόμου»*, Φεβρουάριος-Μάρτιος 1950, σελίδα 326.
10. Αξιόλογος Γερμανός μαθηματικός (1900-1970).
11. Σ. και Κ. Βοβολίνη, *«Μέγα ελληνικόν Βιογραφικόν Λεξικόν»*, τόμος Ε', σελίδα 525.

■

βιβλιογραφία

ΒΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Θ.,
Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή, έκδ. Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1951

ΒΟΒΟΛΙΝΗΣ Κ.,
Μέγα Ελληνικόν Βιογραφικόν Λεξικόν, Βιομηχανική Επιθεώρησις, Αθήνα 1962

ΓΟΥΔΗΣ Χ.–ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Π.,
Ημερολογιακό βιογραφικό λεξικό, Οι πρωτοπόροι της επιστήμης και της τεχνολογίας, εκδ. Δίαυλος, Αθήνα 1997

ΚΑΠΠΟΣ Δ.,
Ο αείμνηστος δάσκαλός μου Κ. Καραθεοδωρή, Αθήνα 1959

ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Κ.,
«Μαθηματικά», στη ***Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*** (Π. Δρανδάκη), Αθήνα χ.χ.,
«Χωρόχρονος», ***στο ίδιο,***
«Περί των καμπύλων του στηλοβάτου του Παρθενώνος και περί των αποστάσεων των κιόνων αυτού», ***Αρχαιολογική Εφημερίς*** (Πανηγυρικός τόμος), Αθήνα 1937

ΚΑΡΤΣΑΚΛΗΣ Α.,
Μαθηματική Φυσική, Πανεπιστημιακές εκδόσεις, Αθήνα 2000

ΚΑΣΙΟΥΡΑΣ Μ.,
«Κωνσταντίνος Σ. Καραθεοδωρή», περ. ***Ευκλείδης Β',*** Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία, τεύχος ΙΙ (1972)

ΚΑΣΤΑΝΗΣ Ν.,
Η 70χρονη πορεία του τμήματος Μαθηματικών του ΑΠΘ (1928-1998), εκδ. Ζήτη, Θεσσαλονίκη 1999

ΚΡΑΒΒΑΡΙΤΗΣ Δ.,
«Καραθεοδωρή Κωνσταντίνος», ***Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος-Larousse-Britannica***, Αθήνα 1988

ΚΡΕΣΤΟΒΙΤΣ Γ.,
Οι Καραθεοδωρή, Αθήνα 1950

ΚΡΙΤΙΚΟΣ Ν.,
«Το μαθηματικό έργο του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή», περ. ***«Αιών του ατόμου»,*** Αθήνα 1950,
—Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή, ο ιδρυτής του Πανεπιστημίου της Σμύρνης, Αθήνα 1954
Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή, 125 χρόνια από τη γέννησή του, Κείμενα λόγων Γ. Στάμου – Γ. Κανελλή – Ι. Τουλουμάκου – Δ. Ροδοπούλου-Καραθεοδωρή, έκδ. Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1999

ΜΑΛΤΕΖΟΣ Κ.,
«Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή. Ο επιστήμων και το έργο του», ***Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών***, 1951

ΠΑΛΛΑΣ Α.,
«Ο Καραθεοδωρής και το έργο του εν Ελλάδι», ***Χρονικά συμποσίου Κ. Καραθεοδωρή***, Αθήνα 1973

ΣΟΛΟΜΩΝΙΔΗΣ Χ.,
Η παιδεία στη Σμύρνη, Αθήνα 1961

ΣΠΑΝΔΑΓΟΣ Ε.,
Η ζωή και το έργο του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή, γ' έκδοση, εκδ. Αίθρα, Αθήνα 2000

ΤΣΟΝΙΔΗΣ Τ.,
Το γένος Καραθεοδωρή, Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Βύσσας, Νέα Ορεστιάς 1989

ΧΟΝΔΡΟΣ Ν., «Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή ως φυσικός», Περ. ***Αιών του ατόμου***, Αθήνα 1950, «Από τη ζωή του Καραθεοδωρή», περ. ***«Αιών του ατόμου»***, Αθήνα 1950

Το κύριο μέρος της εικονογράφησης του τεύχους μάς παραχωρήθηκε ευγενώς από το οικογενειακό αρχείο της κ. Δέσποινας Ροδοπούλου-Καραθεοδωρή

Επιλογή εικονογραφικού υλικού-τεκμηρίωση: ΑΡΤ. ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΚΟΣ

Με τον Ούγγρο μαθηματικό Ι. Φεγιέρ (Γκέτινγκεν, 1903)